

คำสอนพิธี เล่ม ๑

[หลักสูตรนิกธรรม และ ธรรมศึกษาชั้นตรี]

ของ

องค์การศึกษา

โรงพิมพ์การศาสนา

294.3138 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

ด 114๙

๑. 1

จัดพิมพ์จำหน่าย

(สงวนลิขสิทธิ์)

๑๐/-

ศาสนพิธี เล่ม ๑

(หลักสูตรมัธยมศึกษา และ ธรรมศึกษาชั้นตรี)

องค์การศึกษา

หอสมุดแห่งชาติวังหลวง
จันทบุรี

โรงพิมพ์การศาสนา

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

จัดพิมพ์จำหน่าย

(สงวนลิขสิทธิ์)

ປະຈຸບັນ

ທິດປ

294.3138

ເລກ

011405

ໂຄ. 1

ເລກປະເພດ

ສ. 156.5/15.5 94(2)

คำนำ

การศึกษาฝ่ายพระพุทธศาสนา ขณะนี้มีอยู่ ๒ แผนก คือ แผนก
ธรรม และแผนกบาลี แผนกธรรมเป็นการศึกษาความรู้ หลักมูลของ
พระพุทธศาสนา จัดไว้ ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก สำหรับภิกษุ
สามเณรศึกษา เรียกว่านักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้น
เอก สำหรับคฤหัสถ์ชายหญิงผู้สนใจศึกษา เรียกว่า ธรรมศึกษาตรี ธรรม
ศึกษาโท ธรรมศึกษาเอก นักธรรมและธรรมศึกษาทั้ง ๓ ชั้นนี้ มีหลักวิชา
ให้ศึกษา ๔ วิชา อย่างเดียวกันมาแต่เดิม คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้
ธรรม วิชาธรรมะ วิชาพุทธประวัติ และวิชาวินัย ต่างแต่ละชั้นสูงต่ำกว่ากัน
เป็นชั้น ๆ เท่านั้น ทุกวิชาที่ศึกษาในแผนกธรรมทุกชั้น มีหนังสือเป็นหลัก
สูตรให้ศึกษา ซึ่งพระเถรานุเถระผู้เป็นปฐมาจารย์ มีสมเด็จพระมหาสมณ
เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นต้น ทรงนิพนธ์และเรียบเรียงไว้เป็น
ภาษาไทยครบถ้วน ผู้ศึกษาใช้เวลาเพียง ๓ ปี ปีละ ๔ เดือน เป็นอย่าง
น้อย ก็สามารถเรียนจบหลักสูตร และฟื้นความรู้เดิมของผู้ศึกษา มีเพียงจบ
ประถมศึกษา ฝ่ายโลกมาเท่านั้นก็ศึกษาได้ ส่วนแผนกบาลี เป็นการศึกษ
ความรู้หลักคัมภีร์พระพุทธศาสนา จัดสำหรับภิกษุสามเณรโดย
เฉพาะ เพื่อวัตถุประสงค์ให้เป็นผู้สืบพระศาสนาอย่างมั่นคงต่อไป เป็นการ
ศึกษาภาษาบาลี ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงขั้นสูงสุดรู้จบพระไตรปิฎก จัดชั้นศึกษา
ไว้เรียกว่าประโยค เริ่มแต่ประโยค ๓ ถึงประโยค ๕ หนังสือที่ใช้เป็น
หลักสูตรของการศึกษาแผนกบาลีนี้แต่ละประโยค แต่ละวิชาใช้คัมภีร์ดั่ง
เดิม ซึ่งเป็นภาษาบาลีแทบทั้งสิ้น ฉะนั้น การศึกษาแผนกบาลีจึงเป็นการศึกษา
ชั้นสูงและยากมาก ไม่ใช่จะศึกษากันได้ทั่วไป ต้องเป็นผู้มีนิสัยรัก
จริง ๆ จึงจะศึกษาได้ และกว่าจะศึกษาสำเร็จก็ต้องใช้เวลานานปีที
เดียว การศึกษาทั้ง ๒ แผนกนี้ คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการมาแต่ดั้งเดิม
ในปัจจุบันเป็นหน้าที่ขององค์การศึกษา ทางราชการเป็นผู้อุปถัมภ์ โดยกรม

การศาสนา มีกองศาสนศึกษาเป็นผู้สนองงาน การศึกษาจึงดำเนินมาด้วยความเรียบร้อยดี

บัดนี้ องค์การศึกษาพิจารณาเห็นว่า การศึกษาแผนกธรรมสมควรจะได้เรียนวิชาศาสนพิธี เข้าในหลักสูตรให้ศึกษา อีกวิชาหนึ่ง เพื่อนักศึกษาจะได้เข้าใจระเบียบศาสนพิธีต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา เพราะผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องของศาสนพิธีแล้ว ย่อมเป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จะพึงปฏิบัติในทางพระศาสนา และเป็นผู้สามารถประกอบพิธีนั้น ๆ ได้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่นิยมกัน เป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธบริษัททั่วไป นอกจากนี้ ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สืบอายุพระศาสนาโดยปริยายด้วย เพราะแบบอย่าง หรือแบบแผนที่ดีงามมีเหตุผลเป็นพิธีกรรมนั้น ๆ เป็นที่นิยมของพระพุทธศาสนา เมื่อยังรักษาอยู่ได้เพียงไร ก็ชื่อยังมีส่วนของพระพุทธศาสนาเหลืออยู่เพียงนั้น ฉะนั้น เรื่องศาสนพิธีจึงสมควรจัดเป็นวิชาให้นักธรรมและธรรมศึกษาได้เรียน แต่ในขณะนี้ยังไม่มีหนังสือที่พอจะใช้เป็นหลักสูตรโดยเฉพาะแก่ชั้นทั้ง ๓ ของแผนกธรรม จึงได้นำเรื่องเข้าปรึกษาในคณะสังฆมนตรี เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๓ คณะสังฆมนตรีพิจารณาแล้วอนุมัติในหลักการ และมอบให้สังฆมนตรีว่าการองค์การศึกษา ๑ หัวหน้ากองสังฆการี กรมการศาสนา ๑ นายวิเชียร บำรุงผล ป.ธ. ๙ อนุศาสนาจารย์โท กองอนุศาสน์ กรมการศาสนา ๑ ร่วมกันพิจารณาร่างหลักสูตรวิชาศาสนพิธีนี้ เพื่อองค์การศึกษาจะได้ดำเนินการ

เจ้าหน้าที่ทั้ง ๓ ดังกล่าว ผู้ได้รับมอบหมายจากคณะสังฆมนตรีได้ประชุมหารือกำหนดหลักการกันแล้ว มอบให้นายวิเชียร บำรุงผล เป็นผู้เรียบเรียงหนังสือหลักสูตรศาสนพิธีตามหลักการที่กำหนด แบ่งเป็น ๓ เล่ม คือเล่ม ๑ ให้ใช้เป็นหลักสูตรชั้นตรี เล่ม ๒ ให้ใช้เป็นหลักสูตรชั้นโท และเล่ม ๓ ให้ใช้เป็นหลักสูตรชั้นเอก นายวิเชียร บำรุงผล ยินดีรับภาระด้วยความเต็มใจ และได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนเท่าที่มี เรียบเรียงหนังสือหลักสูตรศาสนพิธี เล่ม ๑ ขึ้นจนสำเร็จในระหว่างเดือน

สิงหาคม ๒๕๐๓ นับว่ารวดเร็วทันกาล องค์การศึกษาได้พิจารณาหนังสือ
หลักสูตรศาสนพิธี เล่ม ๑ นั้นแล้ว เห็นว่าเป็นหนังสือที่ให้ความรู้และ
เหตุผลดี เหมาะแก่ภูมินักธรรม และธรรมศึกษาชั้นตรี ตามความประสงค์
ทุกประการ จึงได้ประกาศให้ใช้หนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑ นี้ เป็นหลักสูตร
วิชาศาสนพิธีสำหรับชั้นตรีต่อไป

อนึ่ง เนื่องด้วยการรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือศาสนพิธี
เล่ม ๑ นี้ เป็นงานที่แข่งกับเวลา ความบกพร่องใด ๆ หากจะมีขึ้น เพราะ
หลักวิชาก็ดี เพราะความไม่สมบูรณ์ก็ดี องค์การศึกษาขอรับผิชอบ และ
พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นอันมีเหตุผลเพื่อแก้ไขในกาลต่อไป

สำหรับการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรศาสนพิธีนี้ ได้มอบให้เป็น
หน้าที่ของกรมการศาสนา ซึ่งมีโรงพิมพ์การศาสนา เป็นผู้ดำเนินการโดย
เฉพาะ ผลประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงเกิดจากการจำหน่ายหนังสือหลักสูตร
ศาสนพิธีนี้เป็นผลสุทธิแล้ว ทางองค์การศึกษาก็ขอมอบให้เป็นศาสน-
สมบัติกลาง เพื่อได้จุนเจือเป็นค่าใช้จ่ายบำรุงศาสนศึกษาสืบไป

ในที่สุดนี้ องค์การศึกษาขอขอบคุณกรมการศาสนา โดยเฉพาะ
เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบันดาลให้หนังสือหลักสูตรศาสนพิธีนี้
สัมฤทธิ์ผลมาได้ด้วยดี และขอบใจ นายวิเชียร บำรุงผล ผู้เรียบเรียงในที่นี้
ด้วย

องค์การศึกษา

๕ ตุลาคม ๒๕๐๓

ประกาศองค์การศึกษา

เรื่อง ให้ใช้วิชาศาสนพิธีแทนวิชาภาษาไทย
ในหลักสูตรนักเรียนและประถมศึกษาทุกชั้น

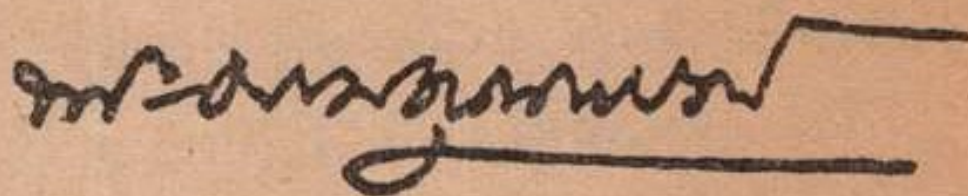
ตามที่องค์การศึกษา ได้ประกาศลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๐๒ เรื่องเพิ่มวิชาภาษาไทยเข้าในหลักสูตรนักเรียน และประถมศึกษาทุกชั้น นั้น บัดนี้ องค์การศึกษาได้พิจารณาเห็นว่า หากได้ใช้วิชาศาสนพิธีเข้าในหลักสูตรนักเรียนและประถมศึกษาทุกชั้น แทนวิชาภาษาไทยตามที่ได้ประกาศไปแล้ว จะเป็นการเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงได้นำเสนอคณะสังฆมนตรีเพื่อพิจารณา คณะสังฆมนตรีมีมติให้ใช้วิชาศาสนพิธีแทนวิชาภาษาไทยตามข้อเสนอขององค์การศึกษา และอนุมัติให้จัดทำหนังสือเป็นหลักสูตรได้

องค์การศึกษา จึงขอประกาศให้สำนักเรียนธรรมทั้งหลายได้ทราบทั่วกันว่า นับตั้งแต่ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นไป ให้ใช้วิชาศาสนพิธีตามหนังสือหลักสูตรขององค์การศึกษา แทนวิชาภาษาไทยในหลักสูตรนักเรียนและประถมศึกษาทุกชั้น แต่เนื่องด้วยการจัดพิมพ์หนังสือตามหลักสูตรศาสนพิธีสำเร็จเพียงเล่ม ๑ จึงในปีการศึกษาแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๐๓ สนามหลวงจะออกข้อสอบไล่วิชาศาสนพิธีเฉพาะชั้นตรีชั้นเดียวก่อน สำหรับนักเรียนและประถมศึกษาชั้นโท ชั้นเอก จะได้ดำเนินการในปีการศึกษาต่อไป

(๕)

อนึ่ง วิชาศาสนพิธีที่ออกสอบได้ในปัญหานักธรรมและธรรมศึกษา
ทุกชั้น จะสอบไม่เกิน ๒ ข้อ ให้รวมอยู่ในวิชาพุทธประวัติ วิชาอนุพุทธ
ประวัติ และวิชาพุทธธานุพุทธประวัติ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๐๓

(พระธรรมคุณากรณ์)

สังฆมนตรีว่าการองค์การศึกษา

สารบาญ

	หน้า
คำนำ.....	(๑)
ประกาศองค์การศึกษา.....	(๔)
ศาสนาพิธี เล่ม ๑.....	๑
บทนิเทศ.....	๑
หมวดที่ ๑ กุศลพิธี	
พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ.....	๓
ระเบียบพิธี.....	๗
คำบูชาพระรัตนตรัย.....	๑๐
คำปฏิญาณ.....	๑๑
ตัวอย่างโอวาทโดยย่อ.....	๑๒
คำอาราธนาเบญจศีล.....	๑๔
คำสมาทานเบญจศีลพร้อมทั้งคำแปล.....	๑๔
บทอนุโมทนา.....	๑๕
พิธีรักษาอุโบสถ.....	๑๗
ระเบียบพิธี.....	๑๗
คำประกาศองค์อุโบสถ.....	๑๘
คำอาราธนาอุโบสถศีล.....	๒๐
คำสมาทานอุโบสถศีล.....	๒๐
คำให้สาธุการและสวดประกาศตน.....	๒๑
คำอาราธนาธรรมพิเศษ.....	๒๒
คำสวดประกาศท้ายพึงธรรม.....	๒๓
คำลากลับบ้าน.....	๒๓

พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระศาสนา.....	๒๕
วันวิสาขบูชา.....	๒๕
วันอัฐมีบูชา.....	๒๕
วันมาฆบูชา.....	๒๕
วันอาสาฬหบูชา.....	๒๖
ระเบียบพิธี.....	๒๗
ถึงวันกำหนดให้ประกาศ.....	๒๗
ถึงเวลากำหนดประชุมพุทธบริษัท.....	๒๗
หัวหน้าสงฆ์นำประกอบพิธี.....	๒๗
การเดินเวียนเทียน.....	๒๘

หมวดที่ ๒ บุญพิธี.....	๒๙
พิธีทำบุญเลี้ยงพระ.....	๒๙
ระเบียบพิธี.....	๓๐
ทำบุญงานมงคล.....	๓๐
พิธีฝ่ายเจ้าภาพ.....	๓๐
เรื่องการอาราธนาพระสงฆ์.....	๓๑
เรื่องเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูป.....	๓๒
เรื่องตกแต่งสถานที่.....	๓๓
เรื่องวงด้ายสายสิญจน์.....	๓๔
เรื่องเชิญพระพุทธรูปมาตั้ง.....	๓๕
เรื่องปลาคออาสนะสำหรับพระสงฆ์.....	๓๕
เรื่องเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์.....	๓๕
เรื่องตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์.....	๓๖
เรื่องจุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชา.....	๓๖
ข้อปฏิบัติวันเลี้ยงพระ.....	๓๗

	หน้า
ประเพณีถวายข้าวพระพุทธ.....	๓๘
พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์.....	๓๙
การไปในพิธี.....	๓๙
พัดจำเป็นต้องใช้ในพิธี.....	๓๙
การขึ้นนั่งบนอาสนะ.....	๔๐
หน้าที่ผู้ให้ศีล และการจับพัด.....	๔๐
หน้าที่ผู้ขัด สกฺเก.....	๔๐
การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคล.....	๔๑
การทำนน้ำพระพุทธมนต์.....	๔๑
การพรมน้ำพระพุทธมนต์.....	๔๓
ทำบุญงานอวมงคล.....	๔๓
งานทำบุญหน้าศพ.....	๔๔
พิธีฝ่ายเจ้าภาพ.....	๔๔
อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์.....	๔๔
ไม่ตั้งน้ำวงด้าย.....	๔๔
เตรียมสายโยงหรือกุญญาโยง.....	๔๔
การจุดเทียนรูปหน้าศพและหน้าโต๊ะบูชา.....	๔๔
การมีบังสุกุลต่อท้ายพิธี.....	๔๕
พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์.....	๔๕
นิยมนสวดสูตรเฉพาะประเภทงาน.....	๔๕
ระเบียบสวดมนต์งานอวมงคล.....	๔๕
พิธีชักบังสุกุล.....	๔๖
งานทำบุญอุทิศ.....	๔๗
หมวดที่ ๓ ทานพิธี	
ทานวัตถุ ๑๐ ประการ.....	๔๘
การถวายทานวัตถุมีนิยมน ๒ อย่าง.....	๔๙
ระเบียบพิธี.....	๔๙

หลักการถวายทานเป็นการสงฆ์.....	๔๕
การเตรียมทานวัตถุ.....	๔๕
การเผด็จสงฆ์.....	๕๐
ฝ่ายทายกดำเนินพิธี.....	๕๐
ฝ่ายพระสงฆ์ดำเนินพิธี.....	๕๐
คำถวายสังฆทานประเภทสามัญ.....	๕๑
คำถวายสังฆทานประเภทมคกภัต.....	๕๒
คำถวายสลากภัต.....	๕๒
คำถวายข้าวสาร.....	๕๓
คำถวายเภสัชทานมีน้ำผึ้งเป็นต้น.....	๕๓
คำถวายเสนาสนะ กุฏิ วิหาร.....	๕๔
คำถวายศาลาโรงธรรม.....	๕๕
คำถวายผ้าวัสสิกสาฎก.....	๕๕
คำถวายผ้าจำนำพรรษา.....	๕๖
คำถวายผ้าอังเกกจีวร.....	๕๖
คำถวายผ้าป่า.....	๕๗
คำถวายผ้ากฐิน.....	๕๗
คำถวายรูปเทียนดอกไม้เพื่อบูชา.....	๕๘
คำถวายกระถางสำหรับลอยประทีป.....	๕๘
คำถวายธงเพื่อบูชา.....	๕๙
คำถวายเวจกุฎี.....	๕๙
คำถวายสะพาน.....	๖๐

หมวดที่ ๔ ปกิณกะ

วิธีแสดงความเคารพพระ.....	๖๑
ประนมมือ.....	๖๑
ไหว้.....	๖๒
กราบ.....	๖๒

	หน้า
วิธีประเคนของพระ	๖๓
วิธีทำหนังสืออาราธนาพระและทำใบพิจารณา	๖๔
วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม	๖๕
คำอาราธนาศีล	๖๖
คำอาราธนาพระปริตร	๖๖
คำอาราธนาธรรม	๖๖
วิธีกรวดน้ำ	๖๗
คำกรวดน้ำแบบสั้น	๖๗
คำกรวดน้ำแบบย่อ	๖๘
คำกรวดน้ำแบบยาว	๖๘
คำกรวดน้ำพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔	๗๐

ศาสนพิธี

เล่ม ๑

บทนิเทศ

พิธี คือ แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติในทางพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ความจริง เรื่องพิธีเป็นเรื่องมีด้วยกันทุกศาสนา และเป็นเรื่องเกิดขึ้นที่หลังศาสนาหมายความว่า มีศาสนาเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงมีพิธีต่าง ๆ เกิดตามมาภายหลัง แม้ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาก็เช่นกัน เกิดขึ้นภายหลังทั้งสิ้น เหตุเกิดศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ก็เนื่องจากมีหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้แต่ในปีที่ตรัสรู้ เพื่อพุทธสาวกจะได้ถือเป็นหลักในการออกไปประกาศพระศาสนา อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” ในโอวาทปาติโมกข์นั้น มีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป ๓ ประการ คือ พระพุทธศาสนานี้

(๑) สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง

(๒) สอนให้อบรมกุศลให้พร้อม

(๓) สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

โดยหลักการทั้ง ๓ นี้ เป็นอันว่าพุทธบริษัทต้องพยายามหลีกเลี่ยงความประพฤติชั่วทุกอย่างจนเต็มความสามารถ และพยายามสร้างกุศลสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสร้างได้ กับพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ด้วย การพยายามทำตามคำสอนในหลักการนี้ เป็นการพยายามทำดี

เรียกว่า “ทำบุญ” และการทำบุญนี้แหละพระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุ
คือที่ตั้งอันเป็นทางไว้ โดยหลักย่อ ๆ ๓ ประการ เรียกว่า “บุญกิริยา
วัตถุ” คือ

- (๑) ทาน การบริจาคพัสดุของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
- (๒) ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงบัญญัติ

ห้าม

- (๓) ภาวนา การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล

บุญกิริยาวัตถุ นี้เอง เป็นแนวให้พุทธบริษัทประพฤติบุญตาม
หลักการที่กล่าวข้างต้นและเป็นเหตุให้เกิดศาสนพิธีต่าง ๆ ขึ้นโดยนิยมน
คือ ในกาลต่อ ๆ มา พุทธบริษัทนิยมทำบุญ ไม่ว่าจะปรารถนาเหตุใด ๆ ก็ให้
เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ นี้ โดยเริ่มต้นมีรับศีล ต่อไปภาวนาด้วยการสวด
มนต์เอง หรือฟังพระสวดแล้วส่งใจไปตาม จบลงด้วยบริจาคทานตาม
สมควร เพราะนิยมทำบุญเป็นการบำเพ็ญความดีดังกล่าวนี้ และทำในกรณี
ต่าง ๆ กันตามเหตุที่ปรารถนา จึงเกิดพิธีกรรมขึ้นมากประการ เมื่อพิธีกรรม
ใด เป็นที่นิยมและรับรองปฏิบัติสืบ ๆ มาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมนั้น
ก็กลายเป็นศาสนพิธีขึ้น ฉะนั้น ศาสนพิธีจึงมีมากมาย เมื่อแยกเป็นหมวด
ก็สงเคราะห์ได้ ๔ หมวด คือ

- (๑) หมวดกุศลพิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล
- (๒) หมวดบุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญ
- (๓) หมวดทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน และ
- (๔) หมวดปกิณกะ ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

ในเล่มนี้ จะแสดงศาสนพิธีทั้ง ๔ หมวด คัดเฉพาะพิธีสามัญที่
เป็นเบื้องต้นและที่เห็นจำเป็นมาแสดงก่อน เพื่อให้เหมาะแก่การศึกษาโดย
ทั่วไป

หมวดที่ ๑ กุศลพิธี

เรื่องกุศลพิธีที่จะกล่าวในหมวด เป็นเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องการอบรมความดีงามทางพระศาสนา เฉพาะตัวบุคคลคือ เรื่อง สร้างความคิดแก่นทางพระพุทธศาสนาตามพิธีนั่นเอง ซึ่งพิธีทำนองนี้มีมากด้วยกัน เมื่อจัดเข้าเป็นหมวดเดียวกัน จึงให้ชื่อหมวดว่า “หมวดกุศลพิธี” สำหรับความรู้หมวดนี้ ในศาสนพิธีเล่มแรก สมควรได้ศึกษาเรื่องกุศลพิธีแต่เพียงบางเรื่องก่อน ฉะนั้น หมวดกุศลพิธีที่จะกล่าวต่อไปนี้จะนำกุศลพิธีเฉพาะที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้น อย่างสามัญมาชี้แจงเพียง ๓ เรื่อง คือ

ก. พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

ข. พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ค. พิธีรักษาอุโบสถ

ทั้ง ๓ เรื่องนี้จะเห็นได้ว่า ล้วนเป็นเรื่องสำคัญในเบื้องต้นของพุทธบริษัทจริง ๆ แต่ละเรื่องย่อมมีความมุ่งหมายและเหตุผลตลอดถึงระเบียบปฏิบัติโดยเฉพาะ ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดพอสมควรโดยลำดับ

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การประกาศตนของผู้แสดงว่า เป็นผู้รับนับถือพระพุทธเจ้าเป็นของตน เป็นการแสดงตนให้ปรากฏว่ายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาประจำชีวิตของตนเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชี้แจงเหตุผลและที่มาของพิธีนี้ไว้โดยละเอียดในพระนิพนธ์ก้านำหนังสือพุทธมามกะว่า

“การแสดงให้เห็นปรากฏว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ทำกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เป็นกิจจำทำในสมัยนั้นอันเป็นคราวที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นใหม่ เพื่อแสดงให้รู้ว่าตนละลัทธิเดิมรับเอาพระพุทธศาสนาไว้เป็นที่นับถือ วิธีแสดงตนมีต่างกันโดยสมควรแก่บริษัท ดังนี้

๑. ผู้เป็นบรรพชิตภายนอกมาก่อนแล้ว กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ พระศาสดาทรงรับด้วยวาจาว่า “มาเถิดภิกขุ ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” หรือเพียงว่า “มาเถิดภิกขุ จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” ภิกขุที่ทรงรับใหม่นั้นถือเพศตาม เป็นเสร็จ คฤหัสถ์ผู้ปรารถนาจะเป็นภิกขุ แสดงตนและทรงรับเหมือนอย่างนั้น

๒. ผู้ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสาวก รับถือเพศตามก่อนแล้วลั่นวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ คือที่ระลึกนับถือ ๓ หน เป็นเสร็จ

๓. ภายหลังใช้วิธีที่ ๒ รับเป็นสามเณร สงฆ์ประกาศรับเป็นภิกขุ

๔. คฤหัสถ์ผู้ไม่ปรารถนาจะบวช ลั่นวาจาถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ปฏิญาณตน ชาย เป็นอุบาสก หญิง เป็นอุบาสิกา ลั่นวาจาอย่างอื่นอันมีใจความอย่างเดียวกัน เช่น ขอดวายตัวขอรับเอาเป็นที่พำนัก ขอเข้าเป็นศิษย์ หรือไม่ได้ลั่นวาจา แต่สำแดงความนับถืออย่างสูงให้ปรากฏเช่นในบัดนี้กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ท่านว่าใช้ได้ ทำข้อหลัง ดูเหมือนเพียงได้ความรับรองว่าเป็นผู้นับถือ”

“การปฏิญาณตนเป็นผู้ นับถือพระศาสนา ไม่จำทำเฉพาะคราวเดียว ทำซ้ำ ๆ ตามกำลังแห่งศรัทธาและเลื่อมใสก็ได้ เช่น พระสาวกบางรูป ภายหลังแต่ได้รับอุปสมบท ลั่นวาจาว่า “พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ๆ เป็นสาวก” ดังนี้ก็มี อุบาสกประกาศตนคนหนึ่งแล้ว ประกาศซ้ำอีกก็มี”

“เมื่อการถือพระศาสนาไม่เป็นเพียงเฉพาะตัว ถือกันทั่วทั้งสกุลและสืบชั้นลงมา มารดาบิดาขอมนำบุตรธิดาของตนให้เข้าถึงพระศาสนา

ที่คนนับถือตั้งแต่ยังเป็นเด็กอ่อนไม่รู้จักเดียงสามี่เรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาว่า นิมนต์พระสำหรับสกุลไปแล้ว ขอให้ขนานซื้อและให้สิกขาบทแก่เด็ก ขอให้ขนานซื้อไม่เกอะ ขอให้สิกขาบทเกอะอยู่ หรือให้พอเป็นพิธีเท่านั้น ธรรมเนียมเมืองเราเจ้านายประสูติใหม่ นำเข้าเมื่อสมโภชเดือน เชิญเสด็จออกมาหาพระสงฆ์ ถ้าเป็นพระกุมาร พระสังฆเถระผูกพระหัตถ์ด้วยด้ายสายสิญจน์ ถ้าเป็นพระกุมารี พาดสายสิญจน์ไว้มุมเบาะข้างบน แล้วพระสงฆ์สวดอำนวยการด้วยบาลีว่า โส อตุลลทุโร...หรือว่า สา อตถลัทธา...โดยควรแก่ภาวะบุตร ธิดาของสกุลที่ไม่ได้ทำขวัญเดือน ดูเหมือนนำมาขอให้พระผูกมือให้เท่านั้น ความรู้สึกก็ไม่ใช่ไปทางเข้าพระศาสนา เป็นไปเพียงทางรับมงคลเนื่องด้วยพระศาสนา”

“นำเข้าพระศาสนาแต่ยังเล็ก เด็กไม่รู้สีกด้วยตนเอง เมื่อโตขึ้นที่เป็นชายจึงนำเข้าบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นภิกขุ ที่เจ้าตัวได้ปฏิญาณและได้ความรู้สึก การนำและสำแดงซ้ำ อย่างนี้เป็นทัฬหีกรรม คือ ทำให้มัน เช่นเดียวกับอุปสมบทซ้ำ”

“เมื่อความนิยมในการบวชเณรจืดจางลง พร้อมกันเข้ากับการส่งเด็กออกไปเรียนในยุโรปก่อนแต่มีอายุสมควรบวชเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปริวิตกว่าเด็ก ๆ จักหาได้ความรู้สึกในทางพระศาสนาไม่ จึงโปรดให้พระราชโอรสผู้มีได้เคยทรงผนวชเป็นสามเณรทรงปฏิญาณพระองค์ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก่อนเสด็จออกไปศึกษาในยุโรป ครั้งนั้นใช้คำสำแดงเป็นอุบาสกตามแบบบาลี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นพระองค์แรกปฏิญาณพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น และใช้เป็นราชประเพณีต่อมา ได้ทราบว่ามีผู้อื่นจากพระราชวงศ์เห็นชอบตามพระราชดำริ ทำตามบ้างก็มี”

“ธรรมเนียมนี้แม้ได้ใช้นานมาแล้วยังไม่ได้เรียบเรียงไว้เป็นแบบแผน กราวนี้สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า (รัชกาลที่ ๖) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะส่งพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุมพฏพงศ์บริพัตร พระโอรสสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์

วรพินิตกับหม่อมเจ้าอื่น ๆ ออกไปศึกษาในยุโรป สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
นครสวรรค์วรพินิต มีพระประสงค์จะให้พระโอรสได้ปฏิญาณพระองค์ในพระ
พุทธศาสนาตามธรรมเนียมที่พระองค์ได้เคยทรงมา พระบิดาและพระญาติ
ของหม่อมเจ้าอื่นก็ทรงดำริร่วมกัน เป็นอันว่าธรรมเนียมนี้ยังจักใช้อยู่ต่อ
ไป ข้าพเจ้าจึงเรียบเรียงตั้งเป็นแบบไว้ทีเดียว สำหรับใช้ทั่วไปไม่เฉพาะเจ้า
นาย ได้แก้บท “อุบาสก” เฉพาะผู้ใหญ่ผู้ได้ศรัทธาเลื่อมใสด้วยตนเอง
เป็น “พุทธมามกะ” ที่แปลว่า ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน”

โดยเหตุนี้ จึงเกิดเป็นประเพณีนิยมแสดงตนเป็นพุทธมามกะขึ้น
สืบต่อกันมา แต่ในปัจจุบันความนิยมของชาวพุทธในประเทศไทยมีสรุปได้ว่า

๑. เมื่อมีบุตรหลานของคนที่อายุพ้นเขตเป็นทารก คือ รู้เดียงสา
แล้ว เจริญวัยอยู่ในระหว่างอายุ ๑๒ ถึง ๑๕ ปี ก็ประกอบพิธีให้บุตรหลาน
ได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็กสืบความเป็นชาวพุทธตามตระ
กูลวงศ์ต่อไป หรือ

๒. เมื่อจะส่งบุตรหลานของตนซึ่งเป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ให้ไป
อยู่ในถิ่นที่ไม่ใช่ดินแดนของพระพุทธศาสนา เพื่อการศึกษาหรือเพื่อประ
โยชน์ใด ๆ ก็ตาม เป็นการที่ต้องจากถิ่นไปนานแรมปี ก็นิยมประกอบพิธี
ให้บุตรหลานของตนที่จะจากไปนั้น แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็ก
ได้รำลึกอยู่เสมอว่าตนเป็นพุทธศาสนิกชน หรือ

๓. เมื่อจะปลูกฝังนิสัยเขวachsenให้มั่นคงในพระพุทธศาสนา
ส่วนมากทางโรงเรียนที่สอนวิชาทั้งสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาแก่
เด็ก ซึ่งตั้งอยู่ในกลุ่มชาวพุทธ นิยมประกอบพิธีให้นักเรียนที่เข้าศึกษาใหม่
ในรอบปี ได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะหมู่ คือ แสดงรวมกันเป็นหมู่ทำปีละ
ครั้งในวันที่สะดวกที่สุด แล้วแต่ทางโรงเรียนเห็นว่าเหมาะเพื่อให้ นักเรียน
เห็นความสำคัญในการที่ตนเป็นชาวพุทธร่วมอยู่กับชาวพุทธทั้งหลาย
และ

๔. เมื่อมีบุคคลต่างศาสนาเกิดเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
ต้องการจะประกาศตนเป็นชาวพุทธก็ประกอบพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

เพื่อประกาศว่า นับแต่นี้ไปตนยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว
 การแสดงตนเป็นพุทธมามกะตามธรรมเนียมในปัจจุบัน มี
 ระเบียบปฏิบัติที่นิยมกัน ดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

1. มอบตัว ผู้ประสงค์จะประกอบพิธี ต้องไปมอบตัวกับพระ
 อาจารย์ที่ตน เคารพนับถือ และมุ่งหมายจะให้เป็นที่ประจักษ์ในพิธีด้วย
 ก่อน ถ้าเป็นเด็กต้องมีผู้ปกครองนำไป แต่ถ้าเป็นพิธีแสดงหมู่ เช่น นัก
 เรียน ให้ครูใหญ่หรือผู้แทนโรงเรียนเป็นผู้นำแต่เพียงบัญชีรายชื่อของนัก
 เรียนที่จะเข้าพิธีไปเท่านั้นก็พอ ไม่ต้องนำนักเรียนทั้งหมดไปได้ การมอบ
 ตัวควรมีดอกไม้รูปเทียนใส่พานไปถวายพระอาจารย์ตามธรรมเนียม
 โบราณด้วย พึงปฏิบัติดังนี้

- ก. เข้าไปหาพระอาจารย์ ทำความเคารพพร้อมกับผู้นำ (ถ้ามี
 ผู้นำ)
- ข. แจ้งความประสงค์ให้พระอาจารย์ทราบ เมื่อพระอาจารย์
 รับแล้ว จึงมอบตัว
- ค. การมอบตัว ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะถือพานดอก
 ไม้รูปเทียนที่เตรียมไปนั้น เข้าไปใกล้ ๆ พระอาจารย์
 ถูกเข่าลงกับพื้น กะว่าเข่าของตนห่างจากตัวพระอาจารย์
 ประมาณศอกเศษ แล้วยกพานนั้นน้อมตัวประเคน เมื่อ
 พระอาจารย์รับพานแล้ว เขยิบกายถอยหลังทั้ง ๆ อยู่ใน
 ท่าคุกเข่านั้น ห่างออกมาเล็กน้อย แล้วประนมมือ
 ก้มลงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ตรึงหน้าพระ
 อาจารย์ ๓ ครั้ง ถ้าเป็นตัวแทนมอบตัวหมู่ ให้ผู้แทนปฏิบัติ
 เช่นเดียวกัน พร้อมกับถวายบัญชีรายชื่อผู้ที่ประกอบพิธี

- ฉ. กราบเสร็จแล้วนั่งราบในท่าพับเพียบลงตรงนั้นเพื่อฟังข้อ
แนะนำ และนัยหมายของพระอาจารย์จนเป็นที่เข้าใจ
เรียบร้อย
- ง. เมื่อตกลงกำหนดการกันเรียบร้อยแล้ว ขอเผด็จสงฆ์ต่อ
พระอาจารย์ตามจำนวนที่ต้องการ ไม่น้อยกว่า ๓ รูป
รวมเป็น ๔ ทั้งพระอาจารย์

เมื่อเสร็จธุระนี้แล้ว ให้กราบลาพระอาจารย์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์
อีก ๓ ครั้ง

๒. เตรียมการ ในการประกอบพิธีนี้ต้องมีเตรียมการให้พร้อม
ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายผู้แสดงตน คือ

- ก. ฝ่ายสงฆ์ พระอาจารย์ผู้เป็นประธานสงฆ์ที่ได้รับมอบตัวผู้
จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ต้องเป็นผู้จัดเตรียม
บริเวณพิธีภายในวัดไว้ให้พร้อมก่อนกำหนดนัด เพราะพิธี
แสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้ ประกอบขึ้นในวัดเป็นเหมาะ
ที่สุด ถ้าไม่จำเป็นแล้วไม่ควรทำในที่อื่น บริเวณพิธีในวัด
ควรจัดในพระอุโบสถได้เป็นดี เพราะเป็นสถานที่
สำคัญอันเป็นหลักของวัด แต่ถ้าในพระอุโบสถไม่สะดวก
ด้วยประการใด ๆ ควรจัดในวิหารหรือศาลาการ
เปรียญ หอประชุมแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ไม่ควรจัดให้มีใน
ที่กลางแจ้ง ควรตั้งโต๊ะบูชามีพระพุทธรูปเป็นประธาน
ในบริเวณพิธีนั้น ๆ จัดให้สะอาดเรียบร้อยตามธรรมเนียม
และให้เด่นอยู่กึ่งกลาง ถัดหน้าโต๊ะบูชาออกมา
ตรงหน้าพระประธาน ตั้งหรือปูอาสนะสงฆ์หันหน้าออก
ตามพระประธานนั้น อาสนะพระอาจารย์อยู่ข้างหน้าเดียว
เฉพาะองค์เดียว อาสนะพระสงฆ์อยู่ข้างหลังพระ
อาจารย์ เรียงแถวหน้ากระดาน ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่
ควรเตรียมที่ปักธูปเทียนและที่วางดอกไม้บูชาพระสำหรับ

ผู้แสดงตนไว้ข้างหน้าให้พร้อม ถ้าสถานที่ไม่อำนวยให้จัด
เช่นนี้ได้ก็จัดอาสนะพระอาจารย์และพระสงฆ์ให้อยู่ทาง
ซีกขวาของพระประธานเป็นด้านข้าง ให้หันหน้าไปทาง
ซีกซ้ายของพระประธาน วิธีจัดก็ให้อาสนะพระอาจารย์อยู่
หน้า อาสนะสงฆ์ เรียงแถวอยู่หลังพระอาจารย์ เช่นเดียว
กับที่กล่าวแล้ว ที่จัดดังนี้ก็เพื่อให้ผู้แสดงตน เข้าแสดงตน
ต่อสงฆ์ โดยหัน หน้าตรง พระอาจารย์แล้วได้หันมือขวา
เข้าหาพระประธาน นับเป็นการแสดงความเคารพอีกประ
การหนึ่งด้วย

- ข. ฝ่ายผู้แสดงตน ต้องเตรียมผ้าขาวสำหรับนุ่งผืน
หนึ่ง ชายควรนุ่งโจงกระเบน หญิงควรนุ่งจีบแบบผ้าถุง
หรือจะตัดเย็บเป็นกระโปรงก็ได้แล้วแต่เหมาะสม และ
ต้องมีผ้าขาวสำหรับห่มสะไบเฉียงอีกหนึ่งผืน คือ ผ้าหน้า
แถบขนาดผ้าแถบสมัยก่อน หรือขนาดผ้าอังสะที่พระสงฆ์
ใช้อยู่ในปัจจุบัน ยาวพอใช้ชายข้างหนึ่งพาดที่บ่าซ้าย
ปล่อยให้ชายห้อยลงมาข้างหน้าอกพอสมควร จับชายอีก
ข้างหนึ่งเฉียงลอดใต้รักแร้ขวาผ่านอกไปพาดบ่าซ้าย
ปล่อยให้ห้อยลงไปข้างหลัง ผ้าอย่างนี้ เรียกว่าผ้าห่มสะไบ
เฉียง ใช้เหมือนกันทั้งชายและหญิง นอกจากนี้มีเสื้อขาว
แบบสุภาพสวมก่อนสะไบเฉียงทั้งชายและหญิง รองเท้า
และถุงเท้าไม่ต้องใช้ในพิธี ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่เช่น
นักเรียนหรือข้าราชการเป็นต้น จะไม่นุ่งขาวห่มขาวตาม
แบบ ก็ให้แต่งเครื่องแบบของตนให้เรียบร้อยทุกประ
การ เว้นแต่รองเท้าต้องถอดในเวลาเข้าพิธี อีกประการ
หนึ่ง ต้องเตรียมเครื่องสักการะสำหรับถวายพระอาจารย์
ในพิธีเฉพาะตน ๆ ด้วย คือ ดอกไม้รูปเทียนใส่พาน ๑
ที่ กับดอกไม้รูปเทียนสำหรับบูชาพระในพิธี ๑ ที่ นอก

นั้นจะมีไทยธรรมถวายพระสงฆ์ในพิธีด้วย ก็แล้วแต่ศรัทธา

๓. พิธีการ เมื่อเตรียมการพร้อมทุกฝ่ายดังกล่าวแล้ว ถึงวันนัด ประกอบพิธี

- ก. ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะ นุ่งขาว ห่มขาว หรือแต่งเครื่องแบบของตน เรียบร้อยแล้วแต่กรณีดังกล่าวแล้ว ไปยังบริเวณพิธีก่อนกำหนด นั่งรอเวลาในที่ที่ทางวัดจัดไว้
- ข. ถึงเวลากำหนด พระอาจารย์และพระสงฆ์เข้าสู่บริเวณพิธี กราบพระพุทธรูปประธานแล้ว เข้านั่งประจำอาสนะ
- ค. ให้ผู้แสดงตนเข้าไปคุกเข่าหน้าโต๊ะบูชา จุดธูปเทียนและวางดอกไม้บูชาพระ ส่องใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เปล่งวาจาว่า

อิมีนา สกกาเรน, พุทธ ปุเชมิ
ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธรูปเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้
(กราบ)

อิมีนา สกกาเรน, ธมม ปุเชมิ.
ข้าพเจ้าขอบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้
(กราบ)

อิมีนา สกกาเรน, สงฆ์ ปุเชมิ.
ข้าพเจ้าขอบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้
(กราบ)

ถ้าเป็นการแสดงตนใหม่ ให้หัวหน้าเข้าไปจุดธูปเทียนบูชาคนเดียว นอกนั้นวางดอกไม้ธูปเทียนยังที่ที่จัดไว้ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ หัวหน้านำกล่าวคำบูชาให้ว่า พร้อม ๆ กัน การกราบต้องก้มลงกราบกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ทุกครั้ง

- ฉ. เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์ ถวายพาน
เครื่องสักการะแก่พระอาจารย์ แล้วกราบพระสงฆ์ตรง
หน้า พระอาจารย์นั้น ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง
ถ้าแสดงตนหมู่ ทุกคนก็นั่งคุกเข่าประนมมืออยู่กับที่
หัวหน้าหมู่คนเดียวนำสักการะที่เดียวเข้าถวายแทนทั้ง
หมู่ แล้วกราบพร้อมกับหัวหน้า
- ง. กราบเสร็จแล้ว คุกเข่าประนมมือ เปล่งคำปฎิญาณตน
ให้ฉะฉานต่อหน้าสงฆ์ ทั้งคำบาลีและคำแปล เป็นตอน ๆ
ไปจนจบเรื่องปฎิญาณดังนี้

คำนมัสการ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

คำแปล

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำปฎิญาณ

เอสาหัง
คจฺฉามิ,

ภนฺเต, สุจิรปริณิพุตฺตมปิ, ตํ ภควนฺตํ สรณํ
ธมฺมญฺจ สङฺกมญฺจ พุทฺธมามโกติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์
นั้น แม้ปรินิพพานไปนานแล้ว ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะที่
ระลึกน้อมถือ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็นพุทธมามกะ ผู้รับเอาพระพุทธ
เจ้าเป็นของตน คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า

หมายเหตุ :- ถ้าปฏิญาณพร้อมกันหลายคนทั้งชายหญิง คำปฏิญาณให้
เปลี่ยนเฉพาะที่ขีดเส้นใต้ไว้ ดังนี้

เอสาค์ เป็น ชายว่า เอเต มย
หญิงว่า เอตา มย

คจณามิ เป็น คจณาม (ทั้งชายและหญิง)

พุทฺธมามโกติ เป็น พุทฺธมามกาติ (ทั้งชายและหญิง)

มํ เป็น โน (ทั้งชายและหญิง)

คำแปลก็เปลี่ยนเฉพาะคำ “ข้าพเจ้า” เป็นว่า “ข้าพเจ้าทั้ง
หลาย” เท่านั้น นอกนั้นเหมือนกัน สำหรับหญิงผู้ปฏิญาณคนเดียวว่า
เอสาค์ ฯลฯ ถึง พุทฺธมามโกติ เปลี่ยนเป็นว่า พุทฺธมามกาติ ต่อไปไม่เปลี่ยน
ตลอดทั้งคำแปลด้วย ถ้าหญิงกับชายปฏิญาณคู่กัน เฉพาะคู่เดียว ให้ว่าแบบ
ปฏิญาณคนเดียว คือ ขึ้น เอสาค์ ฯลฯ ถึง พุทฺธมามโกติ ชายว่า หญิงเปลี่ยน
ว่า พุทฺธมามกาติ เท่านั้น นอกนั้น คงรูปตลอด ทั้งคำแปล

เมื่อผู้ปฏิญาณกล่าวคำปฏิญาณจบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นประนม
มือรับ “สาธุ” พร้อมกัน ค่อนั้น ให้ผู้ปฏิญาณลดลงนั่งราบแบบพับเพียบ
กับพื้นแล้วประนมมือฟังโอวาทต่อไป

จ. ในลำดับนี้ พระอาจารย์พึงให้โอวาทเพื่อให้รู้หัวข้อแห่ง
พระพุทธศาสนาพอสมควร โดยใจความว่า

(ตัวอย่างโอวาทโดยย่อ)

ท่านเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ
พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ประกาศตนเป็นพุทธ

มามกะ คือรับว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพนับถืออย่าง
สูงสุดของตน ในที่พร้อมหน้าแห่งคณะสงฆ์ ซึ่งประชุม
พร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอนี้ จัดเป็นลาภอันประเสริฐของ
ท่าน ท่านได้ดีแล้วคือ ได้สัมมาทิฐิความเห็นชอบตามหลัก
แห่งพระพุทธศาสนา

แท้จริง พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้
นามว่า รัตนะ เพราะยังความยินดีให้เกิดแก่ผู้เคารพบรรจบ
เป็น ๓ รวมเรียกว่า พระรัตนตรัย แก้ว ๓ ประการ เป็น
หลักอันสำคัญยิ่งนักในพระพุทธศาสนา

ส่วนข้อปฏิบัติซึ่งพุทธศาสนิกชนจะพึงยึดถือไว้
เป็นบรรทัดแห่งความประพฤติ ย่นย่อกล่าวตามพระพุทธ
โอวาท สรุปลงได้ ๓ ประการ คือ

๑. ไม่พึงทำบาปทั้งปวง ได้แก่ไม่ประพฤติชั่ว
ด้วย กาย วาจา ใจ

๒. บำเพ็ญกุศลให้เกิดมี ได้แก่ประพฤติชอบ
ด้วย กาย วาจา ใจ

๓. ทำจิตของตนให้ผ่องใส คือไม่ให้ขุ่นมัว
ด้วย โลก โกรธ หลง

ขอท่านจงตั้งศรัทธาความเชื่อให้มั่นคง ตรงต่อ
พระรัตนตรัย และจงตั้งใจสมาทานเบญจศีล ซึ่งจะได้ให้
ท่านสมาทาน ณ กาลบัดนี้

(แนวโอวาทนี้ แล้วแต่ความสามารถของพระ
อาจารย์จะอธิบายขยายความได้มากน้อยเพียงใด เพื่อปลูก
ศรัทธาของพุทธมามกะผู้ปฏิบัติตนนั้น ๆ)

ณ. เมื่อจบโอวาทแล้ว ให้ผู้ปฏิบัติรับคำว่า “สาธุ” แล้วนั่ง
คุกเข่าประนมมือน้อมตัวลงเล็กน้อย กล่าวคำอาราธนา
เบญจศีล และสมาทานศีล ตามคำที่พระอาจารย์ให้ ทั้งคำ
บาลี และคำแปล ดังนี้

คำอาราธนาเบญจศีล

(ผู้ปฏิบัติว่า)

อหํ ภนฺเต, วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย, ติสฺรณฺเน สห, ปญฺจ สีลาณิ ยาจามิ.
 ทฺติยมฺปิ อหํ ภนฺเต, วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย, ติสฺรณฺเน สห, ปญฺจ สีลาณิ
ยาจามิ.

ตฺติยมฺปิ อหํ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย, ติสฺรณฺเน สห, ปญฺจ สีลาณิ
ยาจามิ.

(ว่าเหมือนกันทั้งชายและหญิง แต่ถ้าสมาทานพร้อมกันหลายคน ให้เปลี่ยนคำ)

อหํ เป็น มยํ
 ยาจามิ เป็น ยาจาม)

คำสมาทานเบญจศีล พร้อมทั้งคำแปล

(พระอาจารย์เป็นผู้บอก ผู้ปฏิบัติว่าตาม)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

(พระอาจารย์ว่า “ยมหํ วทามิ ตํ วเทหิ”)

ผู้ปฏิบัติรับว่า “อาม ภนฺเต”)

(พระอาจารย์บอก ผู้ปฏิบัติว่าตาม ต่อ)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ

หุตฺติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒

หุตฺติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒

หุตฺติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓

(พระอาจารย์ ว่า “ติสรณคมนํ นิฏฺฐิตํ” ผู้ปฏิบัติรับว่า “อาม ภนฺเต”)

(พระอาจารย์บอกต่อ ผู้ปฏิบัติว่าตาม)

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากผลาญชีวิตสัตว์

(๒) อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้

- (๓) กาเมสุมิจุณาจारा เวมณิ ลิกขาปทํ สมာதியามิ
ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากประพฤติผิดในกาม
- (๔) มุสาวาทา เวมณิ ลิกขาปทํ สมาதியามิ
ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากพูดเท็จ
- (๕) สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา เวมณิ ลิกขาปทํ สมาதியามิ
ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากค้ำน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็น
ฐานแห่งความประมาท

อิมานิ ปญฺจ ลิกขาปทานิ สมาதியามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท ๕ เหล่านี้

(พระอาจารย์บอกบทนี้จบเดียว ผู้ปฏิบัติฟังว่าซ้ำ ๓ จบ)

สุดท้ายพระอาจารย์บอกอานิสงส์สี่ล ต่อไป ว่า

สีเลน สุคติ ยนฺติ

สีเลน โภคสมุปทา

สีเลน นิพพุติ ยนฺติ

ตสฺมา สีลํ วิโสธเย

(ผู้ปฏิบัติไม่ต้องว่าตาม)

ข. เมื่อพระอาจารย์บอกอานิสงส์สี่ลจบแล้ว ผู้ปฏิบัติฟังกราบอีก
๓ ครั้ง ถ้ามีเครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์ ฟังนำมาประเคนในลำดับ
นี้ เสร็จแล้วนั่งราบตรงหน้าพระอาจารย์ เตรียมน้ำกรวดเมื่อพระสงฆ์
อนุโมทนา

ช. พระสงฆ์อนุโมทนาด้วยบท ดังนี้

(๑) ยถา...

(๒) สพุพฺพิติโย...

(๓) โส อตุลลทฺโท...หรือ

สา อตุลลทฺธา...หรือ

เต อตุลลทฺธา...แล้วแต่กรณี

(๔) ภวตุ สพุพฺพมฺจุลล...

ณ. ขณะพระอาจารย์ว่า ยถา... ผู้ปฏิบัติฟังกรวดน้ำตามแบบ กะให้
เสร็จพร้อมกันกับจบ ยถา พอพระสงฆ์ว่า สพุพฺพิติโย.... ฟังนั่งประนมมือ
รับพร เมื่อจบแล้ว ฟังกุยกเข้ากราบพระสงฆ์ ๓ ครั้งเป็นอันเสร็จพิธี ฯ

พิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมสำคัญประการหนึ่งของ
คฤหัสถ์ แปลว่า การเข้าจำ เป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบา
บาง และเป็นทางแห่งความสงบระงับ อันเป็นความสุขอย่างสูงสุดในพระ
พุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้อยู่ในฆราวาสวิสัย จึงนิยมเอา
ใจใส่หาโอกาสประพฤติกุศลปฏิบัติตามควร อุโบสถของคฤหัสถ์ที่กล่าวนี้
มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถอย่าง ๑ ปฏิชาครอุโบสถอย่าง ๑ อุโบสถที่
รับรักษากันตามปรกติเฉพาะวันหนึ่งคืนหนึ่ง อย่างที่อุบาสกอุบาสิการักษา
กันอยู่ในวันอุโบสถทุกวันนี้ เรียกว่า ปกติอุโบสถ อุโบสถที่รักษาเป็น
พิเศษกว่าปรกติ คือ รักษาคราวละ ๓ วัน จัดเป็นวันรับวันหนึ่ง วันรักษาวิน
หนึ่ง และวันส่งวันหนึ่ง เช่นจะรักษาอุโบสถวัน ๘ คำ ต้องรับและรักษามา
แต่วัน ๗ คำ ตลอดไปจนถึงสุดวัน ๘ คำ ก็ได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ คำนั้น
เอง จึงหยุดรักษา อย่างนี้เรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถ ทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกัน
เฉพาะวันที่รักษามากน้อยกว่ากันเท่านั้น และการรักษาอุโบสถทั้ง ๒
อย่างนี้ โดยเนื้อแท้ก็คือสมาทานรักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด เป็นเอกัณณสมา
ทาน มั่นคงอยู่ด้วยความศุภใจจนตลอดกาลของอุโบสถที่ตนสมาทาน
นั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สำคัญดังกล่าวแล้ว

การรักษาอุโบสถนี้ ประกอบด้วยพิธีกรรมซึ่งปฏิบัติกันมาโดย
ระเบียบต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. เมื่อตั้งใจจะรักษาอุโบสถวันพระใด ฟังตื่นแต่มีดก่อนรุ่ง
อรุณของวันนั้น พอได้เวลารุ่งอรุณของวันนั้น ฟังเตรียมตัวให้สะอาด
เรียบร้อยตลอดถึงการบ้วนปากแล้วบูชาพระ เปล่งวาจาอธิษฐาน
อุโบสถด้วยตนเองก่อนว่า “อิมิ อญฺจุสมนฺนาคตํ พุทฺธปญฺญตฺตํ อุโปสถํ,

อิมญจ รตตี อิมญจ ทิวส์ สมุมเทว อภิรกขิตุ์ สมอาทิตย์ามิ” ความว่า “ข้าพเจ้าขอสมათานอุโบสถพุทธบัญญัติ อันประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี มิให้ขาดมิให้ทำลาย ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งในเวลาวันนี้” ดังนี้ แล้วยับยั้งรอเวลาอยู่ด้วยอาการสงบเสงี่ยมตามสมควร รับประทานอาหารเช้าแล้วไปสู่สมาคม ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อรับสมათานอุโบสถศีลต่อพระสงฆ์ตามประเพณี

๒. โดยปรกติวันอุโบสถนั้น เป็นวันธรรมสวนะ ภายในวัดพระสงฆ์สามเณรย่อมลงประชุมกันในพระอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น หลังจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว บางแห่งมีทำบุญตักบาตรที่วัดประจำทุกวันพระ ภิกษุสามเณรลงฉันอาหารบิณฑบาตรพร้อมกันทั้งวัด เสร็จภัตตาหารแล้วขึ้นกุฏิทำสรีริกิจพอสมควร แล้วลงประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งตอนสายประมาณ ๕.๐๐ นาฬิกา ค่อน้ำอุบาสก อุบาสิกา แล้วทำวัตรเช้า พอภิกษุสามเณรทำวัตรเสร็จ อุบาสกอุบาสิกาพึงทำวัตรเข้าร่วมกันตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ

๓. ทำวัตรจบแล้ว หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาก็ตาม พึงคุกเข่าประนมมือประกาศองค์อุโบสถ ทั้งคำบาลีและคำไทย ดังนี้

คำประกาศองค์อุโบสถ

อชฺช โภณโต ปกฺขสฺส อฏฺฐมีทิวโส เอวรูป โข โภณโต ทิวโส, พุทฺเธน ภควตา ปญฺณตฺตสฺส ธมฺมสฺสวณฺสฺสเจว, ตทตฺถาย อุปาสิกอุปาสิ กานํ อุโปสถสฺส จ กาโล โหติ, หนฺต มยฺ โภณโต สพุเพ อิตฺ สมาคตา, ตสฺส ภควโต ธมฺมานุธมฺมปฏฺิปปตฺติยา ปุชฺชนตฺถาย, อิมญจ รตตี อิมญจ ทิวส์ อฏฺฐจฺจนฺนนาคตํ อุโปสถํ อุปาสิสฺสามาติ, กาลปริจฺเฉทํ กตฺวา ตํ ตํ เวรมณฺี อารมฺมณํ กริตฺวา, อวิกฺขิตฺตจิตฺตา ทฺตฺวา สกฺกจฺจํ อุโปสถํ สมาธิ เยยฺยาม, อิทิสฺส หิ อุโปสถํ สมฺปตฺตานํ อมฺหากํ ชีวิทํ มานิรตฺถกํ โหตุ

คำแปล

ขอประกาศเริ่มเรื่องความที่จะสมาทานรักษาอุโบสถอันพร้อมไปด้วยองค์แปดประการ ให้สาธุชนที่ได้ตั้งจิตสมาทานทราบทั่วกันก่อน แต่สมาทาน ณ บัดนี้ ด้วยวันนี้ เป็น วันอัฐมิมติที่แปด แห่งปีกษมา ถึงแล้ว ก็แหละวันเช่นนี้เป็นกาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ให้ประชุมกันฟังธรรม และเป็นการที่จะรักษาอุโบสถของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรมนั้นด้วยเชิญเถิด เราทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ พึงกำหนดกาลว่าจะรักษาอุโบสถตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งนี้ แล้วพึงทำความเว้นโทษนั้น ๆ เป็นอากรมณ (คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักขโมยสิ่งของที่เขาไม่ให้ ๑ เว้นจากประพฤติกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากเจรจาคำเท็จล่อลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มกินสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารตั้งแต่เวลาพระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้องและประโลมเครื่องดนตรีต่าง ๆ แต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่บุญกุศลทั้งสิ้น และตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วย ดอกไม้ของหอม เครื่องประดับเครื่องทาเครื่องย้อม ผัดผิวทำกายให้วิจิตรงดงามต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ๑ เว้นจากนั่งนอนเหนือเตียงตั้งม้าที่มีเท้าสูงเกินประมาณ และที่นั่งที่นอนใหญ่ ภายในมีนุ่นและสำลี เครื่องปูลาดที่วิจิตรด้วยเงินและทองต่าง ๆ ๑) อย่าให้มีจิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น พึงสมาทานเอาองค์อุโบสถทั้งแปดประการโดยเคารพ เพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้านั้นด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ อนึ่ง ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้เป็นอยู่รอดมาจนถึงวันอุโบสถเช่นนี้ จงอย่าได้ล่วงไปเสียเปล่าจากประโยชน์เลย ฯ

หมายเหตุ :- คำประกาศนี้สำหรับวันพระ ๘ คำทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนบาลีเฉพาะคำที่ขีดเส้นใต้ว่า ปณณรสีทิวโส และเปลี่ยนคำไทยที่ขีดเส้นใต้เป็น

ว่า “วันปิ่นธรรสดีดิถีที่สิบห้า” ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ ถ้าเปลี่ยนบาลีตรงนั้นว่า จาตุตทสยิวโส และเปลี่ยนคำไทยแห่งเดียวกันว่า “วันจาตุตทสดีดิถีที่สิบสี่” สำหรับคำไทยภายในวงเล็บ จะว่าด้วยก็ได้ ไม่ว่าด้วยก็ได้ แต่มีนิยามว่า ในวัดที่ท่านให้สมาทานอุโบสถศีล บอกให้สมาทานทั้งคำบาลี และคำแปลในตอนต่อไปเป็นข้อ ๆ เวลาประกาศก่อนสมาทานนี้ไม่ต้องว่าคำในวงเล็บ เพราะพระท่านจะบอกให้สมาทานเมื่อจบประกาศนี้แล้ว สำหรับวัดที่ท่านให้สมาทานอุโบสถศีล แต่เฉพาะคำบาลีเท่านั้น ไม่บอกคำแปลด้วย เวลาประกาศก่อนสมาทานนี้ ควรว่าความในวงเล็บทั้งหมด

๔. เมื่อหัวหน้าประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสกอุบาสิกาทุกคน ฟังนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน ว่าดังนี้

มยฺ ภนฺเต, ติสฺรณฺเนน สห,

อภฺยจุสฺมณฺณาคตฺ, อุโปสถํ ยาจาม (ว่า ๓ จบ)

ต่อนี้ คอยตั้งใจรับสรณคมน์และศีลโดยเคารพ คือ ประนมมือ

๕. ฟังว่าตามคำสั่งที่พระสงฆ์บอกเป็นตอน ๆ ไปคือ

นโม.....(๓ จบ)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯลฯ

ตติยมฺปิ สจฺจํ สรณํ คจฺฉามิ

เมื่อพระสงฆ์ว่า “ติสรณคมน์ นิญาติ” ฟังรับพร้อมกันว่า “อาม ภนฺเต” แล้วท่านจะให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุด ดังต่อไปนี้

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๒) อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

- (๓) อพฺรหฺมจริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
- (๔) มุสสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
- (๕) สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
- (๖) วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
- (๗) นจฺจคิตฺวาทิตฺตวิสุทฺตสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณเมณฺฑนวิ
ภูสณฺณญานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
- (๘) อฺจุจาสยณมฺหาสยนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

อิมี อฏฺฐจฺจนมนฺนาคตํ, พุทฺธปณฺณตตํอุโปสถํ, อิมญฺจ รตฺติ อิมญฺจ ทิวสํ, สมฺม
เทว อภิรกฺขิตุํ สมาธิยามิ.

หยุดรับเพียงเท่านี้ ในการให้ศีลอุโบสถนี้ตลอดถึงคำสมาทาน
ท้ายศีล บางวัดให้เฉพาะคำบาลี มิได้แปลให้ บางวัดให้คำแปลด้วยทั้งนี้สุด
แต่นิยมอย่างใดตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่าน
แปลให้ด้วยก็พึงว่าตามเป็นข้อ ๆ และคำ ๆ ไปจนจบ ค่อนี้พระสงฆ์จะ
ว่า “อิมานิ อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ อุโปสถวเสน มนสิกริตฺวา, สาธุกํ อปฺปมา
เทน รกฺขิตพฺพานิ” พึงรับพร้อมกัน เมื่อท่านกล่าวจบคำนี้ว่า “อาม ภนฺเต”
แล้วพระสงฆ์จะว่าอานิสงส์ศีลต่อไป ดังนี้

สีเลน สุคฺติ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา

สีเลน นิพฺพุติ ยนฺติ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย ฯ

พอท่านว่าจบ พึงกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ค่อนี้นั่งราบพับเพียบ
ประนมมือฟังธรรม ซึ่งท่านได้แสดงต่อไป

๖. เมื่อพระแสดงธรรมจบแล้ว ทุกคนพึงให้สาธุการและสวด
ประกาศตนพร้อมกัน ดังนี้

สาธุ สาธุ สาธุ

อหํ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต

อุปาสกตตํ เทเสสี ภิกฺขุสงฺฆสฺส สมฺมุขา

เอตฺ เม สรณํ เขม

เอตฺ สรณมาคมม

ยถาพลํ จเรยยาหิ

ทุกขนิสฺสสรณสฺสเว

เอตฺ สรณมุตตม

สพฺพทุกฺขา ปมฺจุจเย

สมฺมาสมฺพุทฺธสาสน

ภาคิ อสฺส อนาคเต ฯ

หมายเหตุ :- คำสวดประกาศข้างต้นนี้ ถ้าผู้ว่าเป็นผู้หญิง พึงเปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้ ดังนี้

คโต เปลี่ยนเป็นว่า คตา

อุปาสิกคตฺ เปลี่ยนเป็นว่า อุปาสิกคต

ภาคิ อสฺส เปลี่ยนเป็นว่า ภาคินิสฺส

นอกนั้นว่าเหมือนกัน

เมื่อสวดประกาศนี้จบแล้ว พึงกราบพร้อมกันอีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้าเพียงเท่านี้

๗. ต่อนี้ผู้รักษาอุโบสถพึงยับยั้งอยู่ที่วัด ด้วยการสั่งสนทนาธรรมกันบ้าง ภาวนากัมมัฏฐานตามสัปปายะของตนบ้าง หรือจะท่องบ่นสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมใด ๆ ก็ได้ ถึงเวลาพึงรับประทานอาหารเพลให้เสร็จทันกาลก่อนเที่ยง เสร็จแล้วจะพักผ่อนหรือปฏิบัติอะไรที่ปราศจากโทษก็แล้วแต่อัธยาศัย พอได้เวลาบ่ายหรือเย็นจนค่ำ พึงประชุมกันทำวัตรค่ำตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ในฉากบ่ายจนถึงเย็นนี้ บางแห่งทางวัดจัดให้มีเทศน์โปรดอีกกัณฑ์หนึ่ง ถ้ามีเทศน์พระผู้เทศก์จะลงมาเทศน์เมื่อจบทำวัตรตอนนี้ หัวหน้าพึงนั่งคุกเข่ากราบพระ ๓ ครั้ง แล้วกล่าวอาราธนาธรรมพิเศษโดยเฉพาะ ว่าดังนี้

จาทุทฺทสิ ปณฺณรสิ

กาลา พุทฺเธน ปณฺณตฺตา

อภฺยมิโข อยฺนฺทานิ

เตนํยํ ปริสา ธมฺม

ยา จ ปกฺขสฺส อภฺยมิ

สทฺธมฺมสฺสวณฺสสิเม

สมฺปตฺตา อภิลกฺขิตา

โสตุํ อิทฺ สมากตา

สาธุ อโย โภกขุสงโม กโรตุ ธมฺมเทศน์
 อโยจ ปริสา สพุพา อญฺจิกตฺวา สุณาตุ ตนฺติ ฯ

หมายเหตุ :- คาทวารธรรมนั้น ใช้เฉพาะวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นข้าง
 แรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้เป็น
 ว่า “ปณฺณรสี” ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ เปลี่ยนคำนั้นเป็น
 ว่า “จาตุทฺทสี” นอกนั้นเหมือนกัน

๘. เมื่ออาราธนาจบแล้ว พระจะขึ้นแสดงธรรม ฟังนั่งฟังธรรม
 โดยเคารพอย่างพิธีตอนเช้า พอเทศน์จบ ทุกคนพึงให้สาธุการและสวดประ
 กาสตนพร้อมกัน อย่างเดียวกับที่ว่าท้ายเทศน์ในภาคเช้าและสวดประกาศ
 ต่อท้ายติดต่อกันไปอีกว่า

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
 พุทุเช กุภมฺ ปกตฺ มยา ย
 พุทุโธ ปฏิกุคฺคณฺหตุ อจฺจยณฺตํ
 กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทุเช ฯ
 กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
 ธมฺเม กุภมฺ ปกตฺ มยา ย
 ธมฺโม ปฏิกุคฺคณฺหตุ อจฺจยณฺตํ
 กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม ฯ
 กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
 สงฺฆเ กุภมฺ ปกตฺ มยา ย
 สงฺโฆ ปฏิกุคฺคณฺหตุ อจฺจยณฺตํ
 กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺฆเ ฯ

๙. ถ้าไม่มีเทศน์กัณฑ์เย็นนี้ พอทำวัตรจบ ผู้ประสงคฺจะกลับ
 ไปพักผ่อนที่บ้าน พึงขึ้นไปลาหัวหน้าสงฆ์บนกุฏิ หรือ หัวหน้าสงฆ์จะลง
 มารับลาในที่ประชุม ก็แล้วแต่ธรรมเนียมของวัดนั้น ๆ ส่วนผู้ประสงคฺจะ
 ค้างที่วัดไม่กลับบ้านก็ไม่ต้องลา แต่ถ้ามีเทศน์ด้วยดังกล่าว ผู้จะกลับบ้าน

ฟังบอกลาต่อพระผู้เทศก์ เมื่อสวดประกาศตอนท้ายเทศน์จบลงแล้วได้ทันที
คำลากลับบ้านฟังว่าดังนี้

หนุททานิ มยฺ ภนฺเต, อาปุจฺฉาม

พหุกิจฺจา มยฺ พหุกรณียา.

พระสงฆ์ผู้รับลา จะเป็นในที่ประชุมฟังเทศน์ หรือบนกุฏิก็
ตาม ฟังกล่าวคำว่า “ยสฺสทานิ ตุมฺहे กาลํ มณฺณถ” ผู้ลาฟังรับคำพระพร้อม
กันว่า “สาธุ ภนฺเต” แล้วกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี ฯ

พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระศาสนา

วันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนนิยมประกอบพิธีกรรมมีการบูชาเป็นต้น เพื่อระลึกคุณพระรัตนตรัยเป็นพิเศษ แต่เดิมกำหนดไว้ ๓ วัน คือ วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันมาฆบูชา ภายหลังเพิ่มวันอาสาฬหบูชาเข้าอีกวันหนึ่งรวมเป็น ๔ วัน

๑. วันวิสาขบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๖ แต่ในปีที่มีอธิกมาสเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญเดือน ๗ วันนี้นิยมว่าเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ คล้ายวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ซึ่งสามกาลสามสมัยของพระพุทธองค์ตกในวันเพ็ญเดือนวิสาขะทั้งนั้น เหตุนี้พุทธศาสนิกชนจึงนิยมทำการบูชาเป็นพิเศษในเมื่อวันเช่นนี้เวียนมาถึงทุก ๆ ปี และเรียกวันนี้ว่า วันวิสาขบูชา

๒. วันอัฐมีบูชา คือ วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ หรือเดือน ๗ นับถัดจากวันวิสาขบูชาไป ๗ วัน เป็นวันคล้ายวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ที่เมืองกุสินารา เป็นวันสำคัญที่ระลึกถึงพระพุทธองค์อีกวันหนึ่ง เหตุนี้ เมื่อถึงวันเช่นนี้ทุก ๆ ปี พุทธบริษัทจึงนิยมทำการบูชาพิเศษอีกวันหนึ่ง และเรียกวันนี้ว่า วันอัฐมีบูชา

๓. วันมาฆบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๓ ถ้าปีใดมีอธิกมาส ปีนั้นเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญเดือน ๔ วันนี้นิยมว่าคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นครั้งแรกและครั้งเดียวเท่านั้น ในท่ามกลางพระอริยสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์จีณาสพ มาประชุมพร้อมกันโดยบังเอิญมิได้มีการนัดหมายกันมา ในปีแรกที่พระองค์ตรัสรู้ และเริ่มประกาศพระศาสนา แล้ว เป็นเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ครั้งเดียว และครั้งนั้นพระองค์ก็ทรงวางหลักการของพระศาสนาในท่ามกลางสงฆ์นั้น ซึ่งเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ การประชุมในวันนั้น เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต เพราะเป็นการประชุมประ

กอบด้วยองค์ ๔ คือ (๑) ภิกษุสงฆ์ที่มาประชุมจำนวน ๑,๒๕๐ องค์ เป็นจำนวนที่พระองค์ได้ในการมาประกาศพระศาสนาในกรุงราชคฤห์ เป็นครั้งแรกและปีแรกที่ตรัสรู้ ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันต์จีเณาสพ (๒) ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ ผู้อุปสมบทมาแต่สำนักพระพุทธองค์ (๓) ท่านเหล่านั้นไม่มีใครเชื่อเชิญ บังเอิญใจตรงกันมาประชุม ในเวลาเดียวกันโดยลำพังตนเอง และ (๔) วันที่ประชุมนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะด้วย เพราะวันนี้มีความสำคัญดังกล่าวนี้ ภายหลังจึงเกิดนิยมนำการบูชาพระรัตนตรัยเป็นพิเศษในวันนี้ แล้วเรียกวันนี้ว่า วันมาฆบูชา

๔. วันอาสาฬหบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๘ ก่อนวันเข้าปฐมพรรษา ๑ วัน เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ เทศน์กัณฑ์แรก ชื่อ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในปีทีตรัสรู้ใหม่ และเพราะผลของพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ เป็นเหตุให้ท่านพระโกณฑัญญะในจำนวนพระปัญจวัคคีย์ ได้ธรรมจักขุดวงตาเห็นธรรม เปลี่ยนลัทธิมารับนับถือศาสนา ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์ เป็นพระอริยสงฆ์องค์แรกที่เดียววันนี้จึงเป็นวันเกิดขึ้นแห่งสังฆมณฑลอีกโสดหนึ่งด้วย เหตุนั้น วันนี้จึงนับเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งและเกิดนิยมนำการบูชาพิเศษในเมื่อถึงวันเช่นนี้ทุก ๆ ปีเพิ่มขึ้นอีก เรียกวันนี้ว่า วันอาสาฬหบูชา

การบูชาพิเศษในวันสำคัญทั้ง ๔ นี้ ก็คือ การเวียนเทียน นอกเหนือไปจากประชุมทำวัตรสวดมนต์ และฟังเทศน์ตามปกติในวันนั้น การเวียนเทียนนี้ คือ การที่พุทธบริษัทถือดอกไม้รูปเทียนจุดประนมมือ เดินเวียนขวา ที่เรียกว่าประทักษิณรอบปูชนียวัตถุในวัด หรือในสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง ๓ รอบ ส่องใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยในขณะที่เดินเวียน เสร็จแล้วนำดอกไม้รูปเทียนนั้นปักบูชาปูชนียวัตถุที่เวียนนั้น เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงด้วยเครื่องสักการะบูชา ในการนี้มีระเบียบปฏิบัติที่นิยม ดังนี้

ระเบียบพิธี

พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทั้ง ๔ วัน มีระเบียบปฏิบัติเหมือนกันตลอด ต่างกันแต่คำบูชาก่อนเวียนเทียน ซึ่งมีกำหนดใช้เฉพาะวันนั้น ๆ แต่ละวันเท่านั้น ระเบียบของพิธีมีอยู่ว่าเมื่อถึงกำหนดวันสำคัญนั้น ๆ ให้ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกันทั้งชาววัดและชาวบ้าน และบอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วยว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่ายหรือค่ำก็ได้ แล้วแต่สะดวก

ถึงเวลากำหนด ทางวัดตั้งระฆังสัญญาณให้พุทธบริษัท ทั้งภิกษุ สามเณร อุบาสกและอุบาสิกาประชุมพร้อมกัน ที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้า ถัดไปสามเณร ท้ายสุดอุบาสกอุบาสิกาจะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิงหรือปล่อยให้คละกันตามอัธยาศัยก็ได้แล้วแต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้รูปเทียนตามแต่จะหาได้และศรัทธาของตน แต่เทียนควรหาชนิดที่ไส้ใหญ่มีด้ายมาก เส้นและเป็นเทียนขี้ผึ้งด้วยจึงจะดี เพราะเมื่อจุดเดินไปจะได้ไม่ดับง่าย และน้ำตาเทียนไม่หยดเลอะเทอะทำสกปรก ควรกะขนาดของเทียนให้จุดเดินได้จนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่หมดเสียในระหว่างเดิน

เมื่อพร้อมกันแล้ว หัวหน้าสงฆ์จุดเทียนและรูป ทุกคนจุดของตนตามเสร็จแล้วทุกคนถือดอกไม้รูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือหันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่จะเวียนนั้น หัวหน้าสงฆ์นำว่า นโม..... พร้อมกัน ๓ จบ ค่อนั้นนำว่าคำถวายดอกไม้รูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ตามแบบที่กำหนดไว้สำหรับวันนั้น ๆ เป็น คำ ๆ เฉพาะบาลีเท่านั้น (ถ้ามีโอกาสดูและเห็นสมควรจะว่าคำแปลด้วยก็ได้) ทุกคนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ว่าตามจนจบ

ค่อนั้น หัวหน้าสงฆ์เดินนำแถวด้วยอาการประนมมือถือดอกไม้รูปเทียนนั้น ไปทางขวามือของสถานที่ที่เวียน คือ เดินเวียนไปทางที่มือ

ขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้น ทุกคนเดินเรียงแถวเรียง ๑-๒-๓-๔ ฯลฯ แล้วแต่เหมาะ เว้นระยะห่างกันพอสมควร ตามหัวหน้าไป โดยอาการเช่นเดียวกัน ระหว่างเดินเวียนรอบที่หนึ่ง ฟังตั้งใจระลึกถึงพระพุทธคุณ โดยนัยบท อิติปิ โส ภควา ฯลฯ รอบที่สองระลึกถึงพระธรรมคุณ โดยนัยบท สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม ฯลฯ และรอบที่สามระลึกถึงพระสังฆคุณ โดยนัยบท สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯลฯ ครบ ๓ รอบ แล้วนำดอกไม้รูปเทียนไปปักบูชาตามที่เตรียมไว้ ต่อนั้นจึงเข้าไปประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถหรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนด เริ่มทำวัตรค่ำและสวดมนต์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะ ธรรมดา เสร็จแล้วมีเทศน์พิเศษแสดงเรื่องพระพุทธประวัติและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญนั้น ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้าพุทธบริษัทพร้อมใจกันมีอุคสาหะและศรัทธาเต็มที จะจัดให้มีเทศน์เป็นกัณฑ์ ๑ ไป และสวดสลับกันไปจนถึงกาลอันควรหรือจนตลอดรุ่งก็ได้ ฯ

หมวดที่ ๒ บุญพิธี

บุญพิธีที่จะกล่าวในหมวดนี้ ได้แก่พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวของพุทธศาสนิกชน เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทยทั่วไป ส่วนมากทำกันเกี่ยวกับเรื่องฉลองบั้ง เรื่องต้องการสิริมงคลบั้ง เรื่องตายบั้ง ในเรื่องเหล่านี้นิยมทำบุญทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญเลี้ยงพระและตักบาตรเป็นต้น เพราะประเพณีนิยมดังนี้ จึงเกิดมีพิธีกรรมที่จะต้องปฏิบัติขึ้นและถือสืบ ๆ กันมาแต่โบราณกาล ฉะนั้น ในเรื่องพิธีทำบุญ หรือที่เรียกว่า บุญพิธี จึงเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะนำมากล่าวในหมวดนี้ โดยแยกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ทำบุญงานมงคล

๒. ทำบุญงานอวมงคล

แต่ละประเภทมีความมุ่งหมายและเหตุผล ตลอดจนถึงระเบียบปฏิบัติพิธีแตกต่างกันออกไปเป็นกรณี ๆ อีกหลายอย่าง ดังจะนำมาชี้แจงแต่เพียงที่สำคัญ ๆ ให้เข้าใจต่อไป

พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระ ตามปกติที่ทำกัน มักนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในสถานที่ที่ประกอบพิธีในตอนเย็น เรียกกันอย่างสามัญว่า สวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นเวลาเช้า (บางกรณีเวลาเพล) ถวายภัตตาหาร แก่พระภิกษุสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์เมื่อเย็นวานนั้นเรียกกันว่าเลี้ยงพระเช้า (เลี้ยงพระเพล) หรือนั่นเช้า (นั่นเพล) และในคราวเดียวกันก็มีการตักบาตรด้วย บางคนมีเวลาน้อย ย่นเวลามาทำพร้อมกันในวันเดียวในตอน

เข้าหรือตอนเพลตามความสะดวก โดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ก่อน จบแล้วถวายภัตตาหารให้เสร็จสิ้นในเวลาเดียวกัน อย่างนี้ก็เรียกว่า ทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระนี้ นิยมทั้งในงานมงคลและงานอวมงคลทั่วไป ที่เรียกว่า ทำบุญงานมงคลนั้น ได้แก่การทำบุญเลี้ยงพระดังกล่าว เพื่อความสุขความเจริญแก่จิตใจโดยปรารภเหตุที่ดีเป็นมูล เกี่ยวกับฉลองความสำเร็จในชีวิตเช่นฉลองพระบวชใหม่เป็นต้น หรือเกี่ยวกับการริเริ่มชีวิตใหม่ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามปรารถนาด้วยดีตลอดไป เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญแต่งงาน หรือเรียกว่ามงคลสมรส เป็นต้น ส่วนที่เรียกว่า ทำบุญงานอวมงคล ได้แก่การทำบุญเลี้ยงพระเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขโดยปรารภเหตุไม่สู้ดี เนื่องจากการตายขึ้นในวงญาติหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในครอบครัว จัดการทำบุญขึ้น เพื่อให้สำเร็จเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อเป็นมิ่งขวัญญาติ ฯลฯ แก่ผู้ที่ยังอยู่ งานทำบุญโดยปรารภเหตุนี้เรียกว่า ทำบุญงานอวมงคล การทำบุญทั้ง ๒ ประเภทนี้ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติมี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายทายก ทายิกาผู้ประกอบด้วย ต้องการบุญ เรียกว่า ฝ่ายเจ้าภาพ ๑ ฝ่าย ปฏิคาหก ผู้รับทานและประกอบพิธีกรรมตามความประสงค์ของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ เรียกว่า ฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑ ทั้งสองฝ่ายนี้มีระเบียบปฏิบัติพิธีกำหนดไว้เพื่อความเรียบร้อยโดยเหมาะสมแต่ละประเภทของงาน เป็นชนบ ประเพณีสืบมา ดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ทำบุญงานมงคล

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานมงคลต่าง ๆ นั้น ในที่นี้เรียกว่า “เจ้าภาพ” เบื้องต้นจะต้องเตรียมกิจการต่าง ๆ ที่ควรทำก่อน ดังนี้

- ก. อาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์
- ข. เตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา
- ค. ตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี
- ฅ. วงด้ายสายสิญจน์
- ง. เชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา
- จ. ปลูกอาสนะสำหรับพระสงฆ์
- ฉ. เตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ตามควรแก่ฐานะ
- ช. ตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์

เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้วตามเวลากำหนด จะต้องปฏิบัติกรณียกิจดังต่อไปนี้

- ก. คอยล้างเท้าพระสงฆ์และเช็ดด้วย
- ข. ประเคนเครื่องรับรองที่จัดไว้
- ค. ได้เวลาแล้ว จุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชา บูชาพระแล้วกราบนมัสการ ๓ ครั้ง
- ฅ. อาราธนาศีล และรับศีล
- ง. ต่อจากรับศีล อาราธนาพระปริตร เสร็จแล้วไหว้หรือกราบแล้วแต่กรณี
- จ. นั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อจบแล้ว ถวายน้ำร้อนหรือเครื่องดื่มอันควรแก่สมณะ แล้วแต่จะจัด

ในการปฏิบัติพิธีตามหน้าที่ที่กล่าวนี้ มีข้อที่ควรจะเข้าใจให้กว้างขวางอยู่อีก ซึ่งจะได้ชี้แจงต่อไป คือ

๑. เรื่องการอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ นิยมไม่กำหนดจำนวนข้างมาก แต่นิยมกำหนดข้างน้อยไว้โดยเกณฑ์ คือไม่ต่ำกว่า ๕ รูป เกิน ๕ ไปก็เป็น ๗ หรือ ๙ ข้อน่าสังเกตก็คือ ไม่นิมนต์พระสงฆ์จำนวนคู่ เพราะถือเหมือนอย่างว่า การทำบุญครั้งนี้มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน แบบเดียวกับครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏตามบาลีว่า พุทธปุปฺโข ภิกขุสงฺโฆ

พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข โดยตั้งพระพุทธรูปไว้ข้างหน้า
แถวพระสงฆ์ นับจำนวนรวมกับพระสงฆ์เป็นคู่ เว้นแต่ในงานมงคล
สมรส มักนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคู่ จุดมุ่งหมาย คือ แบ่งให้ฝ่ายเจ้าบ่าว
และฝ่ายเจ้าสาวนิมนต์พระมาจำนวนเท่า ๆ กัน เมื่อมารวมกันจึงเป็น
จำนวนคู่ แต่ในพิธีหลวงในปัจจุบันนี้ มักอาราธนาพระสงฆ์ เป็นจำนวน
คู่ เช่น ๑๐ รูป เป็นต้น

๒. เรื่องเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา ที่ตั้งพระ
พุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชาในงานพิธีต่าง ๆ นั้น นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า
“โต๊ะบูชา” สิ่งสำคัญของโต๊ะบูชานี้ประกอบด้วยโต๊ะรอง ๑ เครื่อง
บูชา ๑ โต๊ะรองเป็นที่รองรับพระพุทธรูปและเครื่องบูชาปัจจุบันนี้นิยมใช้กัน
ทั่วไป เป็นโต๊ะหมู่ซึ่งสร้างไว้โดยเฉพาะ เรียกกันว่า โต๊ะหมู่บูชา มีเป็น
หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ หมายความว่าหมู่หนึ่ง ๆ ประกอบด้วยโต๊ะ ๕
ตัว ๗ ตัว และ ๙ ตัว ก็เรียกว่าหมู่เท่านั้นเท่านี้ ถ้าในที่ที่หาโต๊ะหมู่ไม่
ได้ จะใช้ตั้งหรือโต๊ะอะไรที่สมควร ซึ่งไม่สูงหรือต่ำเกินไปนักจัดเป็นโต๊ะ
บูชาในพิธีก็ได้ การใช้ตั้งหรือโต๊ะอื่นแทนโต๊ะหมู่บูชานี้ มีหลักสำคัญอยู่อย่าง
หนึ่งว่าโต๊ะหรือตั้งนั้นต้องใช้ผ้าขาวปูพื้นก่อน ถ้าหาผ้าขาวไม่ได้จำเป็นจะ
ใช้ผ้าสี ต้องเป็นผ้าสะอาดและยังมิได้ใช้การอย่างอื่นมาเป็นเหมาะที่
สุด ผ้าอะไรก็ตามถ้าแสดงลักษณะชัดว่าเป็นผ้านุ่งแล้ว ไม่สมควรอย่าง
ยิ่ง การใช้โต๊ะอื่นหรือตั้งแทนนี้ ควรหาตั้งเล็กหรือโต๊ะเล็ก ๆ อีกตัวหนึ่งตั้ง
ซ้อนบนเป็นที่ตั้งพระพุทธรูป

การตั้งโต๊ะบูชานี้มีหลักว่า ต้องตั้งหันหน้าโต๊ะออกทางเดียวกับ
พระสงฆ์ คือให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์ออกทางเดียวกับพระสงฆ์นั้น
เอง ด้วยมุ่งหมายให้พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประธาน เว้นแต่จำเป็นเกี่ยว
กับสถานที่ ซึ่งจะต้องให้พระสงฆ์นั่งมีเบื้องซ้ายอยู่ทางพระพุทธรูป
แล้ว จึงต้องตั้งโต๊ะบูชาหันหน้ามาทางพระสงฆ์ให้พระพุทธรูปหันพระ
พักตร์หาพระสงฆ์ เป็นอันไม่ต้องเข้าแถวกับพระสงฆ์ สำหรับเรื่องทิศทางที่
จะประดิษฐานพระพุทธรูปนั้น ตามความนิยมที่เคยปฏิบัติกันมา มักจะให้

ผินพระพักตร์ไปสู่ทิศเหนือ ด้วยถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นโลกอุดร มิฉะนั้นก็ให้หันไปทางทิศตะวันออก ด้วยถือว่าเป็นทิศพระ (ในวันตรัสรู้ พระพุทธเจ้าประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางตะวันออก) เป็นพื้น แต่เรื่องนี้เห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเช่นนั้น จะให้ผินพระพักตร์ไปทิศใด ๆ ก็ไม่เกิดโทษและไม่มีความผิด เป็นอันแล้วแต่สถานที่จะอำนวยให้ประดิษฐานได้เหมาะสมก็พึงทำได้ทั้งนั้น

สำหรับการตั้งเครื่องบูชา นั้น ต้องแล้วแต่โต๊ะที่ตั้ง ถ้าเป็นโต๊ะเดี่ยวที่ใช้ตั้งหรือโต๊ะตัวเดียวตั้งแทนโต๊ะหมู่ เครื่องบูชาควรมีแจกันประดับดอกไม้ ๑ คู่ ตั้ง ๒ ข้างพระพุทธรูป ไม่ชิดหรือห่างจนเกินไป ถัดมาแถวหน้าพระพุทธรูป ตั้งกระถางรูปตรงหน้าพระพุทธรูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ ตั้งตรงกับแจกัน เพียงเท่านี้ก็สำเร็จรูปเป็นโต๊ะบูชาพอสมควร โต๊ะเดี่ยวนี้ไม่ควรตั้งเครื่องให้มากกว่านี้ เพราะเป็นโต๊ะไม่เข้าหลักเกณฑ์ จะทำให้รุงรังจนไม่เหมาะสม สำหรับโต๊ะหมู่จะแสดงการตั้งโต๊ะหมู่ ๗ เป็นตัวอย่างดังนี้ หลักโต๊ะหมู่ ๗ มีอยู่ว่า ใช้แจกัน ๒ คู่ คู่ ๑ ตั้งบนโต๊ะกลางที่ตั้งพระพุทธรูป ชิดด้านหลัง ๒ ข้างพระพุทธรูปอยู่ตรงมุมทั้ง ๒ ด้านหลัง อีกคู่ ๑ ตั้งบนโต๊ะข้างตัวละคร ๑ ชิดมุมนอกด้านหลังถือหลักว่าแจกันเป็นพนักหลังสุด จะตั้งล้ามมาข้างหน้าไม่ควรพานดอกไม้ ๕ พาน ตั้งกลางโต๊ะทุกโต๊ะ เว้นโต๊ะกลางแถวหน้าซึ่งตั้งกระถางรูป เชิงเทียน ๕ คู่ ตั้งที่โต๊ะข้างซ้ายซ้ายและขวามือโต๊ะละ ๑ ที่มุมหน้าตรงข้ามกับแจกัน รวม ๒ ซีก ๒ คู่ ตรงกลางตั้งแต่โต๊ะพระพุทธรูปลงมา ๓ ตัว ตั้งตัวละครที่มุมโต๊ะทั้ง ๒ ด้านหน้า รวมอีก ๓ คู่ สำหรับคู่ที่อยู่บนโต๊ะที่ตั้งพระพุทธรูปนั้น ถ้าจำเป็น เช่น บังพระพุทธรูปหรือชิดพระพุทธรูปเกินไป จะตัดออกเสียคู่หนึ่งก็ได้ แม้โต๊ะหมู่อื่นนอกจากหมู่ ๗ ที่กล่าวนี้ ก็ถือหลักการตั้งเช่นเดียวกัน

๓. เรื่องตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี นิยมให้สะอาดเรียบร้อยเป็นสำคัญ เพราะเป็นการทำบุญต้องการสิริมงคล และออกแขกด้วยความสะอาดเรียบร้อยทุกอย่างเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง ถ้าได้เพิ่มการตกแต่งเพื่อความสวยงามขึ้นอีก ก็เป็นการดียิ่ง ทั้งนี้สุดแต่ฐานะและกำลังของตนเป็นสำคัญ

๔. เรื่องวงด้ายสายสิญจน์ คำว่า สิญจน์ แปลว่า การรคน้ำคือ การรคน้ำด้วยมีพิธี สืบเนื่องมาแต่พิธีพราหมณ์ เดิม “สาย” เข้าข้าง หน้า เป็น สายสิญจน์ กลายเป็นวัตถุนิพนธ์หนึ่งที่น่ามาใช้ในการงานมงคล ต่าง ๆ สายสิญจน์ได้แก่สายที่ทำด้วยด้ายดิบ โดยวิธีจับเส้นด้ายในเช็ด สาวออกชักเป็นห่วง ๆ ให้สัมพันธ์เป็นสายเดียวกัน จากด้ายในเช็ดเส้น เดียว จับออกครั้งแรกเป็น ๓ เส้น ม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้สาย ใหญ่ ก็จับอีกครั้งหนึ่ง จะกลายเป็น ๘ เส้น ในงานมงคลทุกประเภท นิยม ใช้สายสิญจน์ ๘ เส้น เพราะกล่าวกันว่าสายสิญจน์ ๓ เส้น สำหรับใช้ใน พิธีเบิกโลงศพ จะนำมาใช้ในพิธีงานมงคลไม่เหมาะสม ถ้าเพิ่งการกองทน แล้ว สายสิญจน์ ๘ เส้น กองทนกว่าสายสิญจน์ ๓ เส้นเป็นแน่

ด้ายสายสิญจน์ที่จับเสร็จโดยวิธีนี้ใช้ในการงานมงคลทุกประเภทที่ ต้องใช้ด้ายสายสิญจน์ (นิยมใช้ในการงานอวมงคลบ้าง ในกรณีที่ใช้เป็นสาย โยง)

การวงสายสิญจน์ มีเกณฑ์ถืออยู่ว่า ถ้าเป็นบ้านมีรั้วรอบให้วง รอบรั้ว ถ้าไม่มีรั้วรอบหรือมีแต่กว้างเกินไป หรือมีอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง อื่นที่ไม่เกี่ยวกับพิธีอยู่ร่วมในรั้วด้วยก็ให้วงเฉพาะอาคารพิธีโดยรอบ ถ้าเจ้าภาพไม่ต้องการวงสายสิญจน์รอบรั้วบ้านหรือรอบอาคารที่ตนประ กอบพิธีทำบุญ จะวงสายสิญจน์ที่ฐานพระพุทธรูปบนโต๊ะบูชาเท่านั้น แล้วโยงมาที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ก็ได้ การโยงสายสิญจน์จากฐานพระ พุทธรูปมายังภาชนะนํ้ามนต์ ควรโยงหลบเพื่อไม่ให้ต้องข้ามสายสิญจน์ใน เวลาจุดธูปเทียน เมื่อวงที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์แล้ว พึงวางกลุ่มด้ายสาย สิญจน์ไว้บนพานสำหรับรองสายสิญจน์ ซึ่งอยู่ทางหัวอาสน์สงฆ์ใกล้ ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ การวงสายสิญจน์ถือหลักวงจากซ้ายไปขวาของ สถานที่หรือวัตถุ มีข้อที่ถือเป็นเรื่องควรระวังอยู่อย่างหนึ่ง คือ ในขณะที่ วงสายสิญจน์อย่าให้สายสิญจน์ขาด

อนึ่ง สายสิญจน์ที่วงพระพุทธรูปแล้วนี้จะข้ามกราบมิได้เพราะ ถ้าข้ามกราบแล้ว เท่ากับข้ามพระพุทธรูป เป็นการแสดงอการเวคต่อพระพุท

รูปที่เดียว หากมีความจำเป็นที่จะต้องผ่านสายสิญจน์ ก็ต้องลอดมือหรือ
ก้มศีรษะลอดภายใต้สายสิญจน์ผ่านไป นี่เป็นเรื่องที่ต้องระวัง

๕. เรื่องเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา เป็นกิจที่พึงทำเมื่อใกล้
จะถึงกำหนดเวลาประกอบพิธี พระพุทธรูปนั้นจะเป็นพระอะไรก็แล้วแต่จะ
หาได้ ขอให้เป็นพระพุทธรูปเท่านั้น ไม่ใช่พระเครื่องซึ่งเล็กมากไม่เหมาะ
แก่พิธีพระพุทธรูปถ้ามีครอบครองเอาครอบออกตั้งเฉพาะองค์พระเท่า
นั้น และที่องค์พระไม่ควรจะนำอะไรที่ไม่เหมาะสมประดับ เช่น พวง
มาลัยหรือดอกไม้ เป็นต้น ควรให้องค์พระเด่นเป็นสำคัญ เว้นแต่ที่ฐานพระจะ
ใช้พวงมาลัยวงรอบฐาน กลับดูงามดีไม่มีข้อห้าม ดอกไม้บูชามีระเบียบจัด
ดังกล่าวแล้วในเรื่องตั้งเครื่องบูชาสำหรับองค์พระพุทธรูปที่อาราธนามาตั้ง
เป็นที่สักการบูชาในพิธี หากมัวหมองด้วยธุลี พึงเช็ดให้สะอาดหรือสรงน้ำ
เสียก่อน ถ้าเป็นพระพุทธรูปชนิดขัด หากมัวหมองตามสภาพ พึงขัดให้ผุด
ผ่อง เพื่อเป็นเครื่องเพิ่มศรัทธาสาธุให้ยิ่งขึ้น ก่อนที่จะยกพระพุทธร
รูปจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งก็ดี ในขณะที่วางพระพุทธรูปลง ณ ที่บูชา
ก็ดี ควรจะน้อมไหว้ก่อนยก หรือน้อมไหว้ในเมื่อวางลงแล้ว เป็นอย่าง
น้อย ถ้าถึงกราบได้เป็นงดงาม

๖. เรื่องปลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์ นิยมใช้กันอยู่ ๒ วิธี
คือยกพื้นอาสน์สงฆ์ให้สูงขึ้นโดยใช้เตียงหรือม้าวางค่อกันเข้าให้ยาวพอแก่
จำนวนสงฆ์ อีกวิธีหนึ่ง ปลาดอาสนะบนพื้นธรรมดา อาสน์สงฆ์ชนิดยก
พื้นนิยมใช้ผ้าขาวปลาด จะมีผ้านีสีทนะปูอีกชั้นหนึ่งหรือไม่ก็ได้ โดยเฉพาะ
อาสน์สงฆ์ยกพื้นนี้ มักจัดในสถานที่ที่ฝ่ายเจ้าภาพนั่งเก้าอี้กัน ส่วนอาสนะ
ชนิดที่ปลาดบนพื้นธรรมดา จะใช้เสื่อหรือพรมหรือผ้าที่สมควรปูก็สุดแต่จะ
มีหรือหาได้ ข้อที่ควรระวัง คืออย่าให้อาสนะพระสงฆ์กับอาสนะของ
ภคุห์สัดฝ่ายเจ้าภาพเป็นอันเดียวกัน ควรปลาดให้แยกจากกัน ถ้าจำเป็นแยก
ไม่ได้โดยปูเสื่อหรือพรมไว้เต็มห้อง สำหรับอาสนะพระสงฆ์ ควรจัดปูทับ
เสื่อหรือพรมนั้นอีกชั้นหนึ่งจึงจะเหมาะโดยจะใช้ผ้าขาวหรือผ้านีสีทนะก็ได้

๗. เรื่องเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ ตามแบบและประ

เพณิ ก็มีหมากพลู บุหรี่ น้ำร้อน น้ำเย็น และกระโถน การวางเครื่องรับรอง เหล่านี้มีหลักว่า ต้องวางทางด้านขวามือของพระ ระหว่างรูปหนึ่งกับอีกรูปหนึ่งที่นั่งเรียงกัน ด้านขวามือของรูปใดก็เป็นเครื่องรับรองของรูปนั้น การวางให้วางกระโถนข้างในสุด เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ต้องประเคน ถัดออกมา ภาชนะน้ำเย็น ออกมาอีกเป็นภาชนะใส่หมากพลูบุหรี่ ซึ่งรวมอยู่ในที่เดียวกัน เมื่อพระสงฆ์นั้นก็ประเคนของที่ต้องประเคนตั้งแต่ข้างในออกมาข้างนอก คือ น้ำเย็น แล้วหมากพลูบุหรี่ ส่วนน้ำร้อนจัดประเคนภายหลัง ไม่ต้องตั้งประจำที่เหมือนอย่างเครื่องดังกล่าวแล้ว เครื่องรับรองดังกล่าวนี้ ถ้าจำกัด จะจัดรับรอง ๒ รูปต่อ ๑ ที่ก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ให้จัดวางตามลำดับในระหว่างรูปที่ต้องการให้ใช้ร่วมกัน

๘. เรื่องตั้งภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ ควรเตรียมภาชนะเป็นการแรก ถ้าไม่มีครอบนํ้ามนต์ซึ่งเป็นของสำหรับใส่นํ้ามนต์โดยเฉพาะ จะใช้บาตรของพระหรือขันนํ้าพานรองแทนก็ได้ แต่ขันต้องไม่ใช่ขันเงินหรือทองคำ เพราะเงินและทองเป็นวัตถุอนามาสไม่ควรแก่การจับต้องของพระ เมื่อเตรียมภาชนะที่สมควรแล้ว ต่อไปก็หานํ้าสะอาดใส่ในภาชนะ ห้ามไม่ให้ใช้นํ้าฝน ทั้งนี้เห็นจะเป็นด้วยถือว่านํ้าที่จะศักดิ์สิทธิ์ขึ้นได้ต้องมาจากธรณี ส่วนนํ้าฝนมาจากอากาศจึงไม่นิยม นํ้าที่ใส่ควรใส่แต่เพียงก่อนภาชนะเท่านั้น ควรหาใบเงินใบทองใส่ลงไปด้วยแต่เพียงสังเขปเล็กน้อย (ถ้าหาไม่ได้ จะใช้ดอกบัวใส่แทนก็ได้ แต่ดอกไม้อื่นไม่ควร) ต้องมีเทียนนํ้ามนต์อีกหนึ่งเล่ม ควรเป็นเทียนขี้ผึ้งแท้นาหนัก ๑ บาทเป็นอย่างต่ำ ติดที่ปากบาตรหรือขอบขัน หรือบนยอดจุกฝาครอบนํ้ามนต์ไม่ต้องจุด เมื่อเตรียมเสร็จแล้วนำไปวางไว้ทางหน้าโต๊ะบูชาให้ก่อนมาทางอาสนะพระสงฆ์ ใกล้กับรูปที่เป็นหัวหน้า เพื่อหัวหน้าจะได้หยดเทียนทำนํ้ามนต์ในขณะที่สวดมนต์ได้สะดวก

๙. เรื่อง จุด เทียน รูป ที่โต๊ะบูชา เจ้าภาพควรจุดเอง ไม่ควรให้คนอื่นจุดแทน เพราะเป็นการนมัสการพระอันเป็นกิจเบื้องต้นของบุญ การจุดควรจุดเทียนก่อน จุดด้วยไม้ขีดหรือเทียนชนวน (ในพิธีการที่

ใหญ่หรือสำคัญใช้เทียนชนวน) อย่าต่อจากตะเกียง หรือไฟอื่น เทียนติดดีแล้ว ใช้รูป ๓ ดอกจุดต่อที่เทียนจนติดดี จึงปักลงให้ตรง ๆ ในกระถางรูป แล้วตั้งใจบูชาพระ

ต่อจากนี้จึงดำเนินพิธีไปตามลำดับ คืออาราธนาศีล รับศีลแล้ว อาราธนาพระปริตร วิธีอาราธนาจักกล่าวต่อไปข้างหน้า

พออาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ ทุกคนที่อยู่ในบริเวณพิธี ฟังนั่งประนมมือฟังพระสวดด้วยความเคารพ พอพระเริ่มสวดมงคลสูตรขึ้นต้นบท อเสวนา จ พาลานํ เป็นต้น เจ้าภาพพึงเข้าไปจุดเทียนน้ำมันที่บาตรหรือครอบน้ำมันหน้าพระ แล้วประเคนบาตรหรือครอบน้ำมันนั้นต่อหัวหน้าสงฆ์ เพื่อท่านจะได้ทำน้ำมันต่อไป

๑๐. ข้อปฏิบัติวันเลี้ยงพระ ถ้าเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้น การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์พึงจัดอย่างวันสวดมนต์เย็น เมื่อพระภิกษุสงฆ์มาพร้อมตามเวลาแล้ว เจ้าภาพพึงจุดรูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระ แล้วอาราธนาศีลและรับศีลอย่างเดียวกับวันก่อน เสร็จแล้วไม่ต้องอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์จะเริ่มสวดถวายพรพระองค์เอง ถ้ามีการตักบาตรด้วย ฟังเริ่มลงมือตักบาตรขณะพระสงฆ์สวดถึงบท พาหุ และให้เสร็จก่อนพระสงฆ์สวดจบ เตรียมยกบาตรและภัตตาหารมาตั้งไว้ให้พร้อม พอสวดจบก็ประเคนให้พระฉันได้ทันที ถ้าไม่มีตักบาตรเจ้าภาพก็นั่งประนมมือฟังพระสวดไปพอสมควรแล้ว เตรียมตั้งภัตตาหารเมื่อพระสวดจวนจบ

แต่ถ้าเป็นงานวันเดียว คือสวดมนต์ก่อนฉัน การเตรียมต่าง ๆ ก็คงจัดครั้งเดียว พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ก่อน แล้วสวดถวายพรพระองค์ท้าย เจ้าภาพฟังนั่งประนมมือฟัง เมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทถวายพรพระ จึงเตรียมภัตตาหารไว้ให้พร้อม พอพระสวดจบก็ยกประเคนได้

สุดท้ายพิธี เมื่อพระภิกษุสงฆ์ฉันอิ่มแล้ว ถวายเครื่องไทยธรรม ค่อนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา ขณะพระว่าบท ยถา... ให้เริ่มกรวดน้ำให้เสร็จก่อนจบบท ยถา... พอพระว่าบท สพุทธิโย...พร้อมกัน ถึงประนมมือรับพรตลอดไปจนจบ แล้วส่งพระกลับ

อนึ่ง การเลี้ยงพระในพิธีทำบุญเลี้ยงพระนี้ มีประเพณีโบราณสืบเนื่องกันมานานอย่างหนึ่ง คือ ประเพณีถวายข้าวพระพุทธรูป เห็นจะเนื่องมาจากถือว่า พระสงฆ์ที่นิมนต์มาฉันในพิธีนั้นมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุขตามหลักพระบาลีที่กล่าวแล้ว ฉะนั้นการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ก็ต้องถวายองค์ประมุข คือ พระพุทธรูปเจ้าด้วย แม้พระองค์ปรินิพพานไปนานแล้ว ก็จำเป็นต้องทำการถวายต่อพระพักตร์พระพุทธรูปให้เป็นกิริยาสำเร็จรูปสมตามเจตนานั้น เหตุนี้ในงานทำบุญไม่ว่างานมงคลหรืองานอวมงคล จึงนิยมถวายภัตตาหารแด่พระพุทธรูปด้วยซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า ถวายข้าวพระพุทธรูป ถ้ามีตักบาตรก็ต้องตั้งบาตรพระพุทธรูปไว้หัวแถวด้วยเช่นกัน ข้าวพระพุทธรูปที่ถวายนั้มนิยมจัดอย่างเดียวกับที่ถวายพระสงฆ์เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว ข้าวพระพุทธรูปนั้นตกเป็นของมรรคทายกวัด หรืออุบาสกอุบาสิกาผู้มาในงาน แต่บางงานเนื่องด้วยที่จำกัดหรือจะเป็นเพราะเรียวลงตามกาลเวลา หรือความง่ายของบุคคลหาทราบไม่ เจ้าภาพจึงจัดสำหรับพระพุทธรูปเพียงสำหรับเล็ก ๆ ก็มีการถวายนี้นี้เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพ พึงใช้ผ้าขาวปูบนโต๊ะที่จะนำมาตั้งรองข้าวพระพุทธรูปหรือปูบนพื้นราบก็ได้ตรงหน้าโต๊ะบูชาแล้วตั้งสำหรับคาวหวานพร้อมทั้งข้าน้ำให้บริบูรณ์บนโต๊ะหรือบนพื้นผ้านั้น เสร็จแล้วจุดรูป ๓ ดอก ปักในกระถางรูปหน้าโต๊ะบูชานั่งคุกเข่าประนมมือตรงหน้าที่ตั้งข้าวพระพุทธรูปและโต๊ะบูชา ว่า นโม ๓ จบ แล้วว่าคำถวายดังนี้ “อิมี สุปพยุญชนสมุปนัน สาลินิ โอทนั อุกกั วรํ พุทฺธสฺส ปุเชมิ”

การว่านี้ จะว่าในใจไม่ต้องออกเสียงก็ได้ จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง ต่อนี้จึงจัดถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ตามวิธีที่กล่าวแล้ว เมื่อเสร็จภัตกิจ และพระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จจนกลับหมดแล้ว ถ้ามีการเลี้ยงแขกผู้มาในงานต่อ ก็เป็นหน้าที่ของอุบาสกหรืออุบาสิกาผู้รู้ธรรมเนียมวัดจะลาข้าวพระพุทธรูปนั้นมารับประทาน การลาข้าวพระพุทธรูปมีนัยดังนี้ ผู้ลาพึงเข้าไปนั่งคุกเข่าหน้าสำหรับหน้าโต๊ะบูชานั้น กราบ ๓ ครั้งก่อนแล้วประนมมือกล่าวคำว่า “เสลํ มงฺคลา ยาจามิ” แล้วไหว้ ต่อนั้นยกข้าวพระพุทธรูปออกไปได้เลย การกล่าวคำลาที่ว่า ในใจเช่นกัน เรื่องนี้เป็นประเพณีนิยมปฏิบัติกันมานานแล้ว แต่จะเว้นไม่

ปฏิบัติเพราะเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ เริ่มต้นเมื่อพระสงฆ์รับนิมนต์ไปในงานทำบุญแล้ว ถึงวันกำหนดถ้าเจ้าภาพกำหนดจะมารับ ฟังเตรียมตัวไว้ให้พร้อมก่อนถึงเวลา พอมีคนมารับก็ให้ไปได้ทันที ไม่ใช่เตรียมเมื่อเข้ามารับแล้ว ซึ่งจะทำให้เสียเวลามาก แต่ถ้าตกลงให้ไปเอง ควรไปตามกำหนดให้ถึงที่งานก่อนเวลาพอสมควร อย่าให้ก่อนมากนักเพราะเกี่ยวกับการเตรียมการของเจ้าภาพอาจยังไม่พร้อมก็ได้ จะเป็นเหตุให้เจ้าภาพติดขัดในการที่ยังไม่พร้อมจะรับรอง และอย่าให้กระชั้นเวลาจนเกินไป เพราะจะทำให้เจ้าภาพกระวนกระวาย ยิ่งไปที่หลังผู้อื่นซึ่งพร้อมกันแล้วเป็นส่วนมากหรือไปถึงหลังกำหนดจนเกินควร ยิ่งไม่สมควรเลย เพราะเป็นเหตุส่อว่าขาดกาลัญญตา อันเป็นหลักสัปปริสธรรม ไม่เหมาะสำหรับพระสงฆ์ผู้ทรงธรรมเป็นสัตบุรุษแล้ว

การไปในงานต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นสมณสารูป ตามแบบนิยมของวัด ควรมีพัดไปด้วยทุกรูป และควรใช้พัดงานมงคล ไม่ใช่พัดงานศพ พัดงานศพที่ถือเป็นข้อห้ามอย่างจริงจังนั้น คือ พัดที่มีอักษรปรากฏว่า ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ... ในงานฌาปนกิจศพ... เพราะพัดงานศพใช้สำหรับงานอวมงคลเท่านั้น ถ้าขัดข้องเพราะเหตุจำเป็นจริง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่สามารถจะนำพัดไปได้ทุกรูป (สำหรับพระสงฆ์วัดเดียวกันทั้งหมด) ก็ควรมีไปเฉพาะหัวหน้ารูปเดียว ซึ่งจำเป็นจะขาดเสียมิได้ เพราะพัดที่ต้องนำไปนี้จำเป็นต้องใช้ในคราว

ก. ให้ศีล เฉพาะหัวหน้า

ข. ขัด สดุดะ และขัดตำนาน เฉพาะรูปที่นั่งอันดับที่ ๓

ค. อนุโมทนาท้ายพิธี ต้องใช้ทุกรูป และ

ฌ. ถ้ามีการบังสุกุลอัฐิประกอบด้วย ก็ต้องใช้ทุกรูปเช่นกัน

เรื่องการนำพัดไปในงานทำบุญนี้ บางแห่งถือกันว่า ถ้าพระสงฆ์มีพัดไปในงานทุกรูป เป็นการให้เกียรติแก่เจ้าภาพด้วย เพราะฉะนั้น ต้องดูกาลเทศะและบุคคลแล้วปฏิบัติให้สมควร

เมื่อไปถึงทำงานแล้ว ได้เวลาเจ้าภาพจะนิมนต์เข้าที่ ขณะขึ้นนั่งบนอาสนะที่เจ้าภาพจัดปูไว้ ควรพิจารณาเสียก่อน ถ้าเป็นอาสนะผ้าขาวไม่ควรขึ้นเหยียบหรือทำอาการใด ๆ ให้ผ้าเท้าถูกผ้าขาวนั้น เพราะเป็นการไม่สมควรและเป็นเหตุให้ผ้าขาวสกปรกด้วย ควรคุกเข่าบนผ้าขาวเดินเข้าเข้าไปยังที่นั่ง ถ้าไม่ใช่อาสนะผ้าขาว ควรปฏิบัติโดยอาการที่เหมาะสม เรียบร้อยน่าดูเป็นเหมาะที่สุด ให้เข้าที่นั่งกันตามลำดับไว้ระยะให้พองาม นั่งแบบพับเพียบให้ได้แถวได้แนว ดูเข้าให้เสมอกันและนั่งอย่างผึ่งผาย ไม่ควรนั่งงอหลังหรือท้าวแขน เข้าที่แล้ววางพัดไว้ทางหลังด้านขวามือ

เมื่อเจ้าภาพเริ่มอาราธนาศีล ผู้เป็นหัวหน้าพึงคลี่กลุ่มสายสิญจน์แล้วส่งต่อกันไปจนถึงรูปสุดท้าย พออาราธนาศีลถึงวาระที่ ๓ ว่า ตติยมปิ.. ผู้เป็นหัวหน้าพึงตั้งพัดเตรียมให้ศีล การจับพัดให้จับด้วยมือขวาที่ด้ามถัดคอพัดลงมา ๔-๕ นิ้ว หรือกะว่าจับตรงส่วนที่สามตอนบนของด้ามพัด ไม่ใช่จับที่กลางด้ามหรือต่ำกว่านั้น ใช้มือกำด้ามด้วยนิ้วทั้ง ๔ เว้นนิ้วแม่มือ เฉพาะนิ้วแม่มื่อยกขึ้นแตะด้ามให้ทาบตรงขึ้นไปตามด้ามพัดนั้น นำสายสิญจน์ขึ้นพาดไว้บนนิ้วชี้ ตั้งพัดให้ตรงหน้า ปลายด้ามอยู่กึ่งกลาง อย่าให้ห่างตัวหรือชิดตัวมากนัก และอย่าตั้งนอกสายสิญจน์ ดูหน้าพัดให้หันออกข้างนอก ให้พัดตั้งตรงได้ฉากเป็นงาม ระวางอย่าให้จุ่มหน้าหรือจ้ำหลังหรือเอียงซ้ายเอียงขวาเป็นอันขาด พอจบคำอาราธนาศีลก็ตั้ง นโม ให้ศีลทันที ให้ไปถึงตอนจบไตรสรณคมนี่ไม่ต้องว่า “ติสรณคมนํ นิญาติ” เพราะคำนี้ใช้เฉพาะในพิธีสมาทานศีลจริง ๆ เช่น สมาทานอุโบสถศีล ในการรับศีลเป็นพิธีอย่างในงานทำบุญนี้ไม่ต้องว่า พึงให้ศีลต่อไตรสรณคมนี่ไปเลยทีเดียว พอให้ศีลจบก็วางพัด ถ้าไม่ได้นำพัดไปทุกรูป ให้ส่งพัดต่อให้รูปที่ ๓ เตรียมขัด सकุเค

พอเจ้าภาพอาราธนาพระปริตรถึงครั้งที่สาม รูปที่ต้องขัด सकุเคเตรียมตั้งพัดแบบเดียวกับที่กล่าวแล้ว พออาราธนาจบก็เริ่มขัดได้ พอขัดจบพระสงฆ์ทุกรูปยกสายสิญจน์ขึ้นประนมมือพร้อมกัน ใช้ข้อมนิ้วแม่มือ

ทั้งสองรับสายสิญจน์ไว้ในระหว่างประนมมือ แล้วหัวหน้านำว่า นโม และนำสวดมนต์บทต่าง ๆ ไปตามแบบนิยม (ในการประนมมือนั้น ดูในเรื่องประนมมือหมวดปกิณกะ)

การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคล มีกำหนดเป็นหลักดังนี้ เจ็ดตำนานใช้ในงานมงคลทั่วไป สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัยใช้ในงานมงคลบางอย่าง สุดแต่เจ้าภาพประสงค์ หรือสุดแต่พระสงฆ์เห็นเป็นการสมควร ที่ถือกันมาเป็นธรรมเนียม เช่นในงานทำบุญอายุใหญ่ สวดธรรมจักรและเจ็ดตำนานย่อ งานมงคลสมรส สวดมหาสมัยและเจ็ดตำนานย่อ การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคลต่าง ๆ ทั้งแบบย่อ แบบเต็ม หรืออย่างอื่น จักกล่าวถึงโดยพิสดารในศาสนพิธี เล่ม ๒

ในการเจริญพระพุทธมนต์งานมงคลทุกแบบ มีตั้งภาชนะนํ้ามนต์ไว้ด้วย ก็เพื่อให้พระสงฆ์ทำนํ้ามนต์ในขณะที่สวด การทำนํ้ามนต์นิยมว่าเป็นหน้าที่ของหัวหน้าสงฆ์ (นี้หมายถึงเจ้าภาพต้องการนํ้ามนต์ทีเดียว ถ้าเจ้าภาพตั้งภาชนะนํ้ามนต์หลายที่ หน้าที่ทำนํ้ามนต์เคลื่อนมาตามลำดับพระสงฆ์ผู้เจริญพระพุทธมนต์) เจ้าภาพจะจุดเทียนนํ้ามนต์ตั้งแต่เริ่มสวดมงคลสูตร พอสวดรัตนสูตรถึงตอน ชินํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ... หัวหน้าสงฆ์พึงใช้มือขวาปลดเทียนนํ้ามนต์ออกจากที่ปัก ถ้าที่นํ้ามนต์เป็นครอบ พึงเปิดฝาครอบ แล้วจับเทียนควบกับสายสิญจน์เอียงให้หยดลงในนํ้าที่ละหยด ๆ พร้อมกับสวด พอสวดถึงคำว่า นิพฺ ในคำว่า นิพฺพนฺติ ธีรา ยถามุปฺทีโป ก็ให้จุ่มเทียนลงดับในนํ้ามนต์ทันที พอถึงคำว่า ปทีโป จิงยกขึ้นแล้ววางหรือติดเทียนไว้ตามเดิม (นี้กล่าวตามธรรมเนียมแต่ก่อน แต่ในปัจจุบันนี้ พอสวดถึง เย สุปฺปยุตฺตา...เตรียมปลดเทียนนํ้ามนต์ และเริ่มหยดเรื่อยไปดับตรงคำว่า นิพฺ เช่นเดียวกันก็มี) เป็นอันเสร็จพิธีทำนํ้ามนต์ค่อนนั้นจึงสวดมนต์ต่อไปจนจบ

อนึ่ง ในงานมงคล เมื่อตั้งนํ้ามนต์และทำนํ้ามนต์ในขณะที่เจริญพระพุทธมนต์แล้ว เสร็จพิธีหรือเสร็จการเลี้ยงพระในวันนั้น มักมีประ

เพณืขอให้พระสงฆ์พรมน้ำพระพุทธมนต์ให้เจ้าภาพ และบริเวณสถานที่บ้านเรือนเป็นต้นด้วย ถ้าเจ้าภาพประสงค์ให้มีการพรมน้ำพระพุทธมนต์ต่อท้าย เจ้าภาพจะต้องเตรียมสิ่งสำหรับพรม คือ หน้าคา หรือก้านมะยมมัดเป็นกำไว้ให้พร้อม การใช้หน้าคาเป็นประเพณีติดมาแต่คติพราหมณ์ ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์ว่า เมื่อครั้งอสูรกับเทวดาร่วมกันกวณเณียรสมุทรให้เป็นน้ำอมฤตขึ้นสำเร็จ พวกเทวดาหาอุบายเกียดกันไม่ให้พวกอสูรได้คิมน้ำอมฤตนั้น จึงเกิดวิวาทถึงรบราฆ่าฟันกันเป็นการใหญ่ ในการรบกันนั้น น้ำอมฤตได้กระเซ็นตกมาบนหน้าคา ๒-๓ หยด โดยเหตุนี้เองพวกพราหมณ์จึงถือว่าหน้าคาเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสิ่งที่กำจัดให้ตายได้ยาก เลยนนำมาใช้ในพิธีการต่าง ๆ หลายอย่างติดมาจนทุกวันนี้ สำหรับชาวพุทธที่ติดประเพณีพราหมณ์ ก็ถือว่าหน้าคาเป็นหน้ามงคล เพราะปรากฏเป็นพุทธบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าประทับได้รั่มโพธิพฤษกย์ในวันตรัสรู้ จึงนิยมใช้หน้าคากันสืบต่อมา ส่วนที่ใช้ก้านมะยมอีกอย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นความนิยมเกิดขึ้นในภายหลัง และอาจจะนิยมเฉพาะในประเทศไทย อย่างเดียวกับที่ชาวจีนนิยมใช้ก้านทับทิมพรมน้ำมนต์ เรื่องใช้ก้านมะยมในหมู่ชาวไทยนี้ ได้ทราบอธิบายของเกจิอาจารย์มาว่า ท่านถือว่า “ไม้มะยม” มีชื่อพ้องกันกับ “ยมทัณท์” คือ ไม้อาญาสิทธิของพญายมผู้เป็นเจ้าของภูตผีปีศาจ ไม้มะยมทัณท์นั้นสามารถปราบหรือกำจัดภูตผีได้ทุกทิศทุกทาง ชาวไทยเราถือเคล็ดที่ชื่อพ้องกันนี้นำมาใช้สำหรับพรมน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อขับไล่เสนียดจัญไร และเพื่อให้มีความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ในการใช้ก้านมะยมนี้ จึงนิยมเพิ่มเติมอีกว่า ต้องใช้ ๗ ก้านมัดรวมกัน โดยถือว่าได้จำนวนเท่ากับหัวข้อธรรมในโพชฌงคสูตร ซึ่งเป็นธรรมโอสถวิเศษ และเท่าจำนวนพระปริตร ๗ คำนานที่พระสงฆ์สวดในงานมงคลนั้นด้วย แต่จะอย่างไรก็ตาม เรื่องใช้ก้านมะยมพรมแทนหน้าคาที่นิยมมาเดิม เห็นจะเป็นเพราะในถิ่นที่เจริญแล้ว เช่น ในเมืองเป็นต้น หาหน้าคาได้ยาก เพราะไม่มีป่า แต่ต้นมะยมมีอยู่ตามบ้านในเมืองไทยนี้ทั่วไป จึงดัดแปลงมาใช้สิ่งที่หาได้ง่ายเป็นประมาณนั่นเอง

ในการพรมน้ำพระพุทธรูปซึ่งฝ่ายพระสงฆ์ได้รับขอร้อง ก็ควรเป็นหน้าที่ของท่านผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในพิธีนั้น ควรพรมเจ้าภาพและญาติพวกพ้องผู้ต้องการก่อน จะพรมรายตัวหรือพรมให้กระจายทั่วกันทั้งหมู่ก็ได้ การพรมพึงจับกำหุ้มคาหรือกำก้านมะยมที่เขาเตรียมไว้ใช้มือขวา กำรอบด้วยนิ้วทั้ง ๔ เว้นนิ้วชี้ให้ชี้ตรงทอดไปตามกำหุ้มคาหรือกำก้านมะยมนั้น มีอาการอย่างชี้นิ้ว เป็นการแสดงความประกาศิตของสงฆ์ จุ่มปลายกำหุ้มคาหรือกำก้านมะยมลงในน้ำพระพุทธรูปอย่าให้โชกนัก แล้วสะบัดให้น้ำพระพุทธรูปกระเซ็นออกไปข้างหน้า ไม่ควรสะบัดเข้ามาข้างใน เพราะถือน้ำที่สะบัดไปนั้นเป็นการกำจัดเสนียดจัญไรต่าง ๆ ออกไปข้างนอก ขณะเริ่มพรม พระสงฆ์ที่เหลือควรสวด ขณโต...พร้อมกัน หรือไม่เพียงไร สุดแต่หัวหน้าสงฆ์จะแจ้งให้ทราบ โดยปรารภพิธีการนั้นว่า จะสมควรสถานใด พรมคนจนทั่วแล้วลุกจากอาสนะ ให้ฝ่ายเจ้าภาพคนใดคนหนึ่งช่วยถือภาชนะน้ำมนต์นำหน้าไปพรมสถานที่ที่เขาต้องการให้พรม โดยอาการเช่นเดียวกันนั้นจนทั่ว เป็นอันเสร็จพิธีพรมน้ำพระพุทธรูป อนึ่ง ในการที่หัวหน้าสงฆ์ลุกจากอาสนะไปพรมน้ำพระพุทธรูปนั้น จะเป็นพรมบุคคลหรือสถานที่ก็ตาม หากเป็นบุคคลหรือสถานที่สำคัญ เช่น ในพระบรมมหาราชวัง จะต้องถือพัดไปด้วย ถือว่าเป็นการเต็มยศทีเดียว

๒. ทำบุญงานอวมงคล

การทำบุญงานอวมงคล หมายถึงการทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการค้าขายดังกล่าวแล้ว นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่างคือ ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ อย่างหนึ่ง ทำบุญอุทิศหรือทำบุญปรารภการค้าขายของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่ง ในวันคล้ายกับวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว อย่างหนึ่ง ทั้งสองอย่างนี้ มีระเบียบที่จะพึงปฏิบัติ ดังนี้

ก. งานทำบุญหน้าศพ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในงานทำบุญหน้าศพ มีกิจกรรมที่ควรเตรียมไว้เป็นเบื้องต้น ส่วนใหญ่คล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่างอยู่บ้างบางประการ คือ

๑. อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธรูป มีจำนวนนิยม ๘ รูป หรือ ๑๐ รูป หรือกว่านั้นขึ้นไป แล้วแต่กรณีในเรื่องอาราธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคลไม่ใช้คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาเจริญพระพุทธรูป” เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาสวดพระพุทธรูป” มีข้อแตกต่างกันอยู่เป็นเรื่องที่ต้องกำหนดไว้

๒. ไม่ต้องนั่งวางด้าย หมายความว่าไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำน้ำมนต์ และไม่มีการวางด้ายสายสิญจน์

๓. เตรียมสายโยงหรือกุญญาโยงต่อจากศพไว้ เพื่อใช้บังสกุลสายโยงนั้น ก็ใช้ด้ายสายสิญจน์นั่นเอง แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล เรียกว่า สายโยง ถ้าไม่ใช่สายสิญจน์ก็ใช้ทำเป็นแผ่นผ้าแทน เรียกว่า กุญญาโยง ดังที่ของหลวงโซอยู่ อนึ่ง การเดินสายโยงหรือกุญญาโยง มีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูปที่ตั้งในพิธีไม่ได้ และจะปล่อยให้ลาดมากับพื้นที่ดินหรือนั่งก็ไม่เหมาะเพราะสายโยงนี้ เป็นสายที่ล้ามโยงออกมาจากกระหม่อมของศพ เป็นสิ่งเนื่องด้วยศพ จึงต้องล้ามหรือโยงให้สมควร

ส่วนการปฏิบัติกรณียกิจในเมื่อ พระสงฆ์มาถึงตามกำหนดแล้ว ก็คล้ายกับงานมงคล ในตอนนี้มีข้อที่จะพึงปฏิบัติพิเศษอยู่ข้อเดียวเท่านั้น คือ การจุดรูปเทียนที่หน้าศพกับการจุดรูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระบางท่านให้จุดรูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระก่อน จุดรูปเทียนที่หน้าศพภายหลัง แต่ผู้เขียนได้รับอบรมมาว่า ต้องจุดรูปเทียนที่หน้าศพก่อน เพื่อเป็นการแสดงการวะ

และเป็นการเตือนให้ศพบูชาพระ ตลอดถึงรับศีลฟังพระสวดมนต์ ฟังเทศน์ หรือฟังสวดมาติกาบังสุกุล จุติรูปเทียนที่ได้บูชาพระภายหลัง สำหรับข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ ก็เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในงานมงคล มีแต่เพียงว่า ในงานอวมงคล หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา ฟังกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ เริ่มต้นปฏิบัติแบบเดียวกับงานมงคลที่กล่าวแล้ว ต่างแต่เรื่องนำพัดไป ต้องใช้พัดที่เกี่ยวกับงานศพเป็นเหมาะสมเพราะงานอวมงคลเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น ถ้าไม่มี จะใช้พัดงานอื่นก็ได้ เช่น พัดงานฉลองต่าง ๆ การสวดมนต์ในงานอวมงคลนี้ (สวดมนต์เย็น และฉันวันรุ่งขึ้น) มีระเบียบนิยมเหมือนกันในตอนต้นและตอนท้ายทุกงาน ต่างกันแต่ตอนกลาง ซึ่งมีนิยมเฉพาะงาน ๆ ดังนี้

(๑) ทำบุญศพ ๗ วัน สวด อนัตตลักขณสูตร

(๒) ทำบุญศพ ๕๐ วัน สวด อาทิตตปริยายสูตร

(๓) ทำบุญศพ ๑๐๐ วัน หรือทำบุญ หน้าวันปลงศพสวดธรรม
นิยามสูตร

(๔) ทำบุญศพในวาระอื่นจากที่กล่าวนี้จะสวดสูตรอื่นใดนอกจากที่กล่าวนี้ก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพประสงค์หรือหัวหน้านำสวด แต่มีธรรมเนียมอยู่ว่า ไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย

ในการสวดนี้ มีระเบียบปฏิบัติ คือ เมื่อให้ศีลและเจ้าภาพอาราธนาสวดพระปริตรจบแล้ว ไม่ต้องขัด สกุเต ทุกรูปประนมมือพร้อมกันแล้ว หัวหน้านำสวด

ก. นมการปาฐะ (นโม....)

ข. สรณคมณปาฐะ (พุทฺธํ สรณํ...)

ค. ปัพพโตปมคาถาและอริยธนคาถา (ยถาปี เสลา...)

พอจบตอนนี้ ทั้งหมดคลมมือลง แล้วรูปที่นั่งอันดับ ๓ ตั้งพัด ขัดบทยัดของสูตรที่กำหนดสวดตามงานดังกล่าวแล้ว สูตรใดสูตร หนึ่ง เมื่อขัดจบวางพัด ทุกรูปประนมมือพร้อมกันอีก ห้วนหน้านำสวดสูตร ที่ขัดหน้านั้น จบสูตรแล้ว นำสวดบทท้ายสวดมนต์ของงานอวมงคลต่อ คือ

- ก. ปฏิจจสมุปบาท (อวิชชาปัจจุยา สงขาร...)
 - ข. พุทธอุทานคาถา (ยथा ทเว.....)
 - ค. ภัทเทกรัตตคาถา (อดีต นานวาคเมยฺย.....)
 - ฌ. ภาวตุ สัพพมงคล.....

ถ้าสวดธรรมนิยามสูตร ใช้สวดติลักขณาทิกาลา (สัพเพ สงขารา อนิจจาติ ฯ เป ฯ เต โลเก ปรินิพพุตาติ) ก่อนสวดปฏิจจสมุปบาท

เมื่อสวดมนต์แล้ว ถ้ามีการชักผ้าบังสุกุลต่อท้าย เจ้าภาพจะลาก สายโยงหรือภูษาโยงแล้วทอดผ้า ให้คอยสังเกตดู พอทอดถึงรูปสวด ท้าย ก็ตั้งพัดพร้อมกัน (อย่าข้ามสายโยงหรือภูษาโยง เพราะถือว่าเป็นการ ข้ามศพ เท่ากับดูหมิ่นศพ) การตั้งพัดในพิธีชักบังสุกุล ให้ใช้มือซ้ายจับ พัด จับอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วข้างต้น แล้วใช้มือขวาจับผ้าบังสุกุล การ จับผ้าให้จับหางมือใช้นิ้วมือ ๔ นิ้ว เว้นนิ้วแม่มือสอดเข้าใต้ผ้าที่ชัก แล้ว ใช้นิ้วแม่มือจับบนผ้า อย่าจับคว่ำมือหรือทำอาการเพียงใช้นิ้วแต่ละ ๆ ที่ผ้า เป็นอันตราย ข้อที่ควรระวังในการจับพัดและจับผ้านี้ อย่าให้จับผิดมือ ที่กล่าวนี้ เมื่อจับพร้อมกันทุกรูปแล้ว เริ่มว่าบทชักบังสุกุล (อนิจจา...) พร้อมกัน จบแล้วชักผ้าออกจากสายโยงหรือภูษาโยงวางไว้ตรงหน้า ผ้าที่เจ้าภาพทอดนั้น ถ้าเป็นผ้าพอที่จะใส่ในย่ามได้ ก็ให้ใส่ย่ามมาใน เวลากลับ หากเป็นผ้าที่ใส่ย่ามไม่ได้ เช่นผ้าไตร พึงถือกอดมาด้วยมือข้าง ซ้าย (อาจารย์ผู้สอนต้องทำตัวอย่างให้ดู) ข้อความที่กล่าวมานี้ เป็นงานที่ เจ้าภาพทำสองวัน คือสวดมนต์วันหนึ่ง เลี้ยงพระอีกวันหนึ่ง แต่ถ้าเป็นงาน วันเดียว คือสวดมนต์และเลี้ยงพระวันเดียวกัน ให้สวดมนต์ก่อนฉัน ใน การสวดมนต์นั้น มีข้อแปลกจากงานที่เจ้าภาพทำสองวันอยู่ประการ

เดียว คือ เมื่อสวดภัทเทกรัตตคาถา (อดีต นานวาคเมย) จบแล้ว ให้สวด
ถวายพรพระต่อไปจนจบ จึงจะเสร็จพิธีสวดมนต์

อนึ่ง ในกรณีที่เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพียงสวดมนต์ ไม่มีการเลี้ยง
พระ ไม่ต้องสวดบทถวายพรพระ เมื่อพระสงฆ์รับไทยธรรมแล้ว หากไม่มี
การรับส่วน ในการอนุโมทนาด้วยบทวิเสสอนุโมทนา ฟังใช้บท “อหสิ
เม” เพราะศพยังปรากฏอยู่

ข. งานทำบุญอุทิศ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ฟังจัดเตรียมทำนองเดียวกับงานทำบุญ
หน้าศพที่กล่าวแล้วทุกประการ ต่างแต่เพียงงานนี้เป็นงานทำบุญหน้าอุทิศ
หรือรูปที่ระลึกของผู้ที่ล่วงลับเป็นต้น เจ้าภาพต้องเตรียมที่ตั้งอุทิศหรือที่ตั้ง
รูประลึคนั้น ๆ ต่างหากจากโต๊ะบูชา จะใช้โต๊ะหมู่หรือโต๊ะอื่นใดที่สมควรก็
ได้ ให้มีดอกไม้ตั้งหรือประดับพองามตามแต่จะฟังจัดได้ และตั้งกระถาง
ธูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ ที่หน้าโต๊ะอุทิศหรือรูปนั้นด้วยเพื่อบูชา จะใช้พานหรือ
กระบะเครื่องห้าสำหรับบูชาแทนก็ได้ ข้อสำคัญให้ดูงามเด่นพอควรเป็นใช้
ได้ ส่วนระเบียบที่ฟังปฏิบัติอื่นจากนี้เหมือนกับที่กล่าวแล้วข้างต้น

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ส่วนใหญ่ก็ฟังปฏิบัติเช่นเดียวกับงานทำบุญ
หน้าศพ ต่างแต่การสวดมนต์ นิยมใช้สูตรอื่นจากอนัตตลักขณสูตร
อาทิตตปริยายสูตร และธรรมนิยามสูตร ที่ใช้สำหรับงานทำบุญศพ ๗
วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน หรือหน้าวันปลงศพดังกล่าวแล้ว (ในปัจจุบัน
สวดธรรมนิยามสูตรก็มี) ทั้งนี้แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะกะหนดหมาย หรือเจ้า
ภาพจำนงหมาย เช่น สติปัญญาปาฐะ เป็นต้น สำหรับสูตรต่าง ๆ ที่ควร
สวดในงานเช่นนี้ จักกล่าวรายละเอียดในหนังสือศาสนพิธีเล่มต่อไป

หมวดที่ ๓ ทานพิธี

พิธีถวายทานต่าง ๆ เรียกว่า ทานพิธี ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะทานพิธีสามัญ ที่จำเป็นและนิยมบำเพ็ญกันอยู่ทั่วไป และจะกล่าวเฉพาะระเบียบปฏิบัติกับคำถวายของฝ่ายทายกเท่านั้น ส่วนเรื่องราวละเอียดของทานพิธีนั้น ๆ พร้อมทั้งเหตุผลต่าง ๆ จักกล่าวในเล่มต่อไปข้างหน้า

การถวายทาน คือ การถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทาน ในพระพุทธศาสนาเรียกว่าวัตถุที่ควรให้เป็นทานนี้ว่า “ทานวัตถุ” ทานจำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ (๑) ภัตตาหาร (๒) น้ำรวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโภก (๓) ผ้าเครื่องนุ่งห่ม (๔) ยานพาหนะ สงเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย (๕) มาลัยและดอกไม้เครื่องบูชาชนิดต่าง ๆ (๖) ของหอม หมายถึงรูปเทียนบูชาพระ (๗) เครื่องอุปโภค หมายถึงเครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด มีสบู่ถูตัว เป็นต้น (๘) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ (๙) ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะ และเครื่องสำหรับเสนาสนะ เช่น เติงตุ้โต๊ะเก้าอี้ เป็นต้น (๑๐) เครื่องตามประทีป มีเทียนจุดใช้แสง ตะเกียง น้ำมัน ตะเกียง และไฟฟ้า เป็นต้น ทั้ง ๑๐ ประการนี้ควรแก่การถวายเป็นทานแก่ภิกษุสามเณรเพื่อใช้สอยหรือบูชาพระตามสมควร แต่การถวายทานนี้มี นิยม ๒ อย่าง คือ ถวายเจาะจงเฉพาะรูปนั้นรูปนี้ อย่างหนึ่ง เรียกว่า ปาฏิบุคลิกทาน ถวายไม่เจาะจงรูปใด มอบเป็นของกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกัน ใช้สอยเองอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า สังฆทาน สำหรับปาฏิบุคลิกทานไม่จำเป็นต้องมีพิธีกรรมอะไรในการถวาย เพราะผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งไร แก่ภิกษุหรือสามเณรรูปใด ก็จัดสิ่งนั้นมอบถวายเฉพาะรูปนั้นเป็นรายบุคคลสำเร็จเป็นทานแล้วและผู้รับปาฏิบุคลิกทานจะอนุโมทนาอย่างไรนั้นก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลเช่นกัน ฉะนั้น เรื่องปาฏิบุคลิกทาน จะยกเสียไม่นำมาบรรยาย

ในที่นี้ แต่สำหรับสังฆทาน เป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวมในวัด จัดเป็นการสงฆ์ไม่ใช่การบุคคลดังกล่าว จึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรมโดยเฉพาะการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ย่อมมีพิธีปฏิบัติฉะนั้นในหมวดนี้จึงจะกล่าวทานพิธีเฉพาะส่วนที่ถวายเป็นการสงฆ์อย่างเดียว และทานที่ถวายสงฆ์นั้น แม้มีกำหนดวัตถุเป็น ๑๐ ชนิดแล้ว ก็มีนิยมนถวายวัตถุใน ๑๐ ชนิดนั้นเป็นรายการ ๆ แยกคำถวายต่างกันออกไปอีกมากมาย แต่จะเป็นถวายอะไรก็ตาม เมื่อสงเคราะห์ ก็อยู่ในปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ทั้งนั้น และการถวายก็มีนิยมนเป็น ๒ คือ ถวายในกาลที่ควรถวายสิ่งนั้น ๆ เรียกว่า กาลทาน ๑ ถวายไม่เนื่องด้วยกาลหรือนอกกาลอีก ๑ ทั้งหมดนี้ ย่อมมีระเบียบพิธีในการถวาย ส่วนใหญ่ก็คล้าย ๆ กัน โดยหลักซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. หลักสำคัญของการถวายทานเป็นการสงฆ์มีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคลผู้รับว่า เป็นภิกษุหรือสามเณร เป็นพระสังฆเถระหรือพระอันดับ ถ้ามีฉะนั้นแล้วจะเป็นเหตุให้จิตใจไขว่เขวเกิดความยินดียินร้ายไปตามบุคคลผู้รับ ซึ่งจะเสียพิธีสังฆทานไป ควรทำใจว่าผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใด ๆ ก็ตาม เมื่อเป็นผู้รับในนามของสงฆ์ซึ่งสงฆ์จัดมา หรือเป็นผู้มาถึงเฉพาะหน้าในขณะตั้งใจถวายสงฆ์แล้ว ก็ถวายทานนั้น ๆ อุทิศให้เป็นสงฆ์จริง ๆ

๒. ตระเตรียมทานวัตถุที่ต้องการถวายให้เสร็จเรียบร้อย ตามศรัทธาและทันเวลาถวาย ถ้าเป็นภัตตาหาร จีวร และคิลานเภสัช ซึ่งเป็นวัตถุยกประเคนได้ จะเป็นของถวายเนื่องด้วยกาลหรือไม่ก็ตาม ต้องจัดให้ถูกต้องตามนิยมของทานชนิดนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นเสนาสนะหรือเครื่องเสนาสนะซึ่งต้องก่อสร้างกับที่และเป็นของใหญ่ใช้ติดที่ ก็ต้องเตรียมการตามสมควร

๓. เผด็จสงฆ์ คือ แจ้งความประสงค์ที่จะถวายทานนั้น ๆ ให้สงฆ์ทราบ ถ้าเป็นภัตตาหาร หรือ จีวร คิลานเภสัช ซึ่งมีจำนวนจำกัดไม่ทั่วไปแก่สงฆ์ทุกรูปในวัด ก็ขอให้เจ้าอธิการสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาสจัดพระสงฆ์ผู้รับให้ตามจำนวนต้องการ และนัดแนะสถานที่กับกำหนดเวลาให้เรียบร้อยด้วย ถ้าเป็นเสนาสนะหรือเครื่องเสนาสนะ ซึ่งปรกติจะต้องก่อสร้างภายในวัดอยู่แล้ว ก็ขอผู้แทนสงฆ์ตามจำนวนต้องการ และนัดกำหนดวันเวลารับ ส่วนสถานที่รับก็ควรเป็นบริเวณที่ตั้งเสนาสนะ หรือเครื่องเสนาสนะนั้น ๆ

๔. ในการถวายทานนั้น ถ้ามีพิธีอื่นประกอบด้วย ก็เป็นเรื่องของพิธีแต่ละอย่าง ๆ ไป เฉพาะพิธีถวายทานเมื่อถึงกำหนด ฝ่ายทายกพึงดำเนินพิธี ดังนี้

ก. จุดธูปเทียนหน้าที่บูชาพระ ถ้ามีตั้งอยู่ด้วย

ข. อาราธนาศีล และรับศีล

ค. ประนมมือกล่าวว่าคำถวายทานนั้น ๆ ตามแบบ ในการกล่าวคำถวายนี้ทุกครั้งต้องตั้ง นโมก่อน ๓ จบ ถ้ายาวรวมกันมากคน ควรว่า นโม พร้อมกันก่อน แล้วหัวหน้ากล่าวนำคำถวายให้ผู้อื่นว่าตามเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลจนจบ แต่คำแปลในบางกรณีที่มีคำถวายบาลี ยืดยาวจะเว้นไม่กล่าวก็ได้ ต่อนั้นถ้าเป็นของควรประเคน ก็ประเคน จะประเคนสิ่งของประเภทอาหารแต่เพียงแล้วไปหาได้ไม่ หนึ่ง เสนาสนะหรือวัตถุที่ใหญ่โต ไม่สามารถจะยกประเคนได้ ถ้าประสงค์จะประเคน ใช้น้ำ หลังลงบนหัตถ์ของสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธี ก็ถือว่าได้ประเคนแล้ว

๕. พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนา เพื่อรับสังฆทานตามธรรมเนียมของทานนั้น ๆ แล้ว บางพวก ในขณะที่ทายกกล่าวคำถวายทานประนมมือเป็นอาการแสดงถึงการรับทานโดยเคารพ เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบแล้ว

เปล่งวาจา สาธุ พร้อมกัน บางพวก เมื่อท่ายกกล่าวคำถวายจบแล้วจึงประนม
มือ เปล่งวาจา สาธุ ทั้งนี้ สุดแต่จะควรสถานใดกล่าวไว้ตามที่เคยเห็น
เท่านั้น เมื่อเสร็จการประเคนแล้ว ฟังอนุโมทนาด้วยบท

ก. ยถา.....

ข. สัพพีติโย.....

ค. บทอนุโมทนาโดยควรแก่ทาน

ฌ. ภาวตุ สัพพมงคล.....

๖. ขณะพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกพึงกรวดน้ำ เมื่อพระ
เริ่มบท ยถา... พอถึงบท สัพพีติโย..... เป็นต้นไป ฟังประนมมือรับพรไปจน
จบ แล้วกราบ ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธีถวายทาน

คำถวายสังฆทาน

(ประเภทสามัญ)

อิมาณิ มยํ ภนฺเต ภคฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณช-
ยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมาณิ, ภคฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุคฺคฺหาตุ,
อมฺหากํ, ทิฆมฺมตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ภัตตา
หาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตา
หาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตา
หาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความ
สุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายสังฆทาน

(ประเภทมตกภัตตอุทิศผู้ตาย)

อิมาณิ มยํ ภนฺเต มตกภตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณช-
ยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมาณิ, มตกภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุคฺคณาตุ,
อมฺหากณฺเฏ, มาตาปิตุอาทินญฺจ ฅาตกานํ, กาลกตานํ, ทิฆรตฺตํ, หิตาย,
สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมตกภัตตา-
หาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับมตก
ภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติของข้าพเจ้าทั้งหลายมีมารดาบิดา
เป็นต้น ผู้ทำกาละล่วงลับไปแล้วด้วยสิ้นกาลนานเทอญ ฯ

คำถวายสลากภัต

เอตานิ มยํ ภนฺเต, สลากภตฺตานิ, สปริวารานิ, อสุกฺกุจฺจานะ, สปีตานิ,
ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, เอตานิ, สลากภตฺตานิ,
สปริวารานิ, ปฏิกุคฺคณาตุ, อมฺหากํ, ทิฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ สลากภัตตอาหารกับทั้งบริวารทั้งหลาย ซึ่งตั้ง
ไว้ ณ ที่โน้นนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ขอพระภิกษุ
สงฆ์จงรับ ซึ่งสลากภัตตอาหาร กับทั้งบริวารเหล่านั้น ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต ตณฺหุลานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม,
สาธฺ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ, ตณฺหุลานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุคฺคณาตุ,
อมฺหากํ ทิฆมตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าพระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ข้าวสารกับ
ทั้งเครื่องบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ
ข้าวสารกับทั้งเครื่องบริวารทั้งหลายนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประ
โยชน์เกื้อกูลและความร่มเย็นเป็นสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอด
กาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเภสัชทานมีน้ำผึ้งเป็นต้น

สรโท นามายํ ภนฺเต, กาโล สมฺปตฺโต, ยตฺถ ตถาคฺโค, อรหํ
สมฺมาสมฺพุทฺโธ, สารทิกาพาธเณ อาพาธิกานํ, ภิกฺขุณํ, ปญฺจ เภสชฺชานิ, อนฺนุณฺณาสิ,
สปปิ, นวณิํ, เตลํ, มธุํ, ผาณิตํ, มยฺนุทานิ, ตกฺกาลสทิสํ, สมฺปตฺตา, ตสฺส ภควโต,
ปญฺณตฺตานุคํ, ทานํ ทาตุกามา, เตสุ ปรียาปณฺนํ, มธุํ จ, เตลํ จ, ผาณิตํ จ,
ภิกฺขุณฺณเจว, สามเณรานญฺจ, โอโณชยาม, สาธฺ โน ภนฺเต, อยุยา ยถา
วิภตฺตา, มธุทานํ จ, เตลํ จ, ผาณิตํ จ, ปฏิกุคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมตฺตํ,
หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ บัดนี้สภทกาลมาถึงแล้ว ในกาลใด
เล่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอนุญาตเกสัช ๕ อย่าง
คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อาพาธ ด้วยโรค
เกิดในสภทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลาย มาถึงกาลเช่นนี้แล้ว प्रารธนาจะ
ถวายทานตามพระพุทธานุญาต ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงถวายน้ำผึ้ง
กับน้ำมันและน้ำอ้อย อันนับเข้าในเกสัช ๕ อย่างนั้น แก่ภิกษุและสามเณร
ทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงรับ มรุตทาน เกลทาน และ
ผาณิตทาน ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ตามที่แจกถวายแล้วนั้น ๆ เพื่อประโยชน์
และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเสนาสนะ กุฏิ วิหาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต, เสนาสนานิ, อาคตानาคตสฺส, จาตุทฺทิสฺส,
ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, เสนาสนานิ,
ปฏิกุคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายเสนาสนะ
เหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ขอพระ
ภิกษุสงฆ์จงรับ เสนาสนะเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายศาลาโรงธรรม

มยฺ ภนฺเต, อิมํ สาลํ, ฐมฺมสภาย, อุทฺทิสฺส, จาตุทฺทิสฺส, ภิกฺขุสงฺ
ฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมํ สาลํ, ปฏิกุคฺคหาตุ,
อมฺหากํ, ทิฆมฺรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายศาลาหลังนี้
แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีในทิศทั้ง ๔ อุทิศเพื่อเป็นสถานที่แสดงธรรม
ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ศาลาหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าวัสสิกสาฎก

อิมานิ มยฺ ภนฺเต, วัสสิกสาฎกานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส,
โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, วัสสิกสาฎกานิ, สปริวารานิ,
ปฏิกุคฺคหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมฺรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอาบน้ำ
ฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ผ้าอาบ
น้ำฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความ
สุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

หมายเหตุ :- ถ้าไม่มีเครื่องบริวารถวายพ่วงด้วย ก็ตัดคำบาลีว่า “สปริวา
รานิ” และคำแปลว่า “กับทั้งบริวาร” ออกเสียทุกแห่ง

คำถวายผ้าจ่านำพรรษา

อิมานิ มยํ ภนฺเต, วสุสวาลิกจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกขุสงฺฆสฺส,
โธโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกขุสงฺโฆ, อิมานิ, วสุสวาลิกจีวรานิ, สปริวารานิ,
ปฏิกุคฺคณาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าจ่านำ
พรรษา กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ
ผ้าจ่านำพรรษา กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าอังเจกจีวร

อิมานิ มยํ ภนฺเต, อฺจฺเจกจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกขุสงฺฆสฺส,
โธโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกขุสงฺโฆ, อิมานิ, อฺจฺเจกจีวรานิ, สปริวารานิ,
ปฏิกุคฺคณาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอังเจก
จีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอังเจก
จีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความ
สุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าป่า

อิมานิ มยํ ภนฺเต, ปัสสกูลจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกขุสงฺฆสฺส โอโณช-
ยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกขุสงฺโฆ, อิมานิ, ปัสสกูลจีวรานิ, สปริวารานิ, ปฏิกณฺหาตุ,
อมฺหากํ ทิฆมรตฺตํ หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าบัง
สุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ
ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้ากฐิน (แบบ ๑)

อิมํ, สปริวารํ, กฐินจีวรทุสฺสํ, สงฺฆสฺส, โอโณชยาม, (ว่า ๓ จบ)

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้ากฐินจีวร กับทั้งบริวารนี้
แก่พระสงฆ์ ฯ

คำถวายผ้ากฐิน (แบบ ๒)

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ, กฐินจีวรทุสฺสํ, สงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ
โน ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมํ, สปริวารํ, กฐินจีวรทุสฺสํ, ปฏิกณฺหาตุ, ปฏิกุคฺคเหตฺวา
จ, อิมินา ทุสฺสเสน, กฐินํ, อตุถฺรตุ, อมฺหากํ, ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้ากฐิน
จีวร กับทั้งบริวารนี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับทั้งบริวาร

นี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย รับแล้วจงกรานกฐิน ด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายรูปเทียนดอกไม้อเพื่อบูชา

อิมานิ มยํ ภนฺเต, ทิปฺฐุปฺปุพฺพวราณิ, รตนตฺตยสฺสเสว, อภิปุเชม,
อมฺหากํ, รตนตฺตยสฺส ปุชา, ทิฆรตฺตํ, หิตสฺสขาวหา, โหตุ, อาสวกฺขยปฺปตฺติยา.

คำแปล

ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชารูป
เทียนและดอกไม้อันประเสริฐเหล่านี้ แก่พระรัตนตรัย กิริยาที่บูชาแก่พระ
รัตนตรัยนี้ จงเป็นผลนำมาซึ่งประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
สิ้นกาลนาน จงเป็นไปเพื่อให้ถึงซึ่งพระนิพพาน เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสว-
กิเลส เทอญ ฯ

คำถวายกระทงสำหรับลอยประทีป

มยํ อิมินา ปทีเปณ, อสุกาย, นมฺมทาย, นทียา, ปฺุลเณจิตฺ, มุนิโน,
ปาทวลญฺชํ, อภิปุเชม, อยํ, ปทีเปณ, มุนิโน ปาทวลญฺชสฺส, ปุชา, อมฺหากํ,
ทิฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย, สํวตฺตตุ.

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งรอยพระพุทธรบาท ที่ตั้งอยู่เหนือ
หาดทราย ในแม่น้ำชื่อนัมมทานทีโน้น ด้วยประทีปนี้ กิริยาที่บูชารอยพระ

พุทธานุภาพ ด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายธงเพื่อบูชา

มัย อมินา, ธชปฏาเคน, รตนตตย, อภิปุเชม, อัย ธชปฏาเคน, รตนตตยบูชา, อมูหาก, ทิฆรตต, หิตาย, สุขาย, สวตตตุ.

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งพระรัตนตรัย ด้วยธงแผ่นผ้านี้ กริยาที่บูชาพระรัตนตรัย ด้วยธงแผ่นผ้านี้ ขอจงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเวจกุฎี

มัย ภนฺเต, อิม, วจฺจกุฎี, อาคตานุคตสฺส, จาตุทฺทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โยโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺฆโม อิม, วจฺจกุฎี, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมูหาก, ทิฆรตต, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย เวจกุฎี หลังนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดีขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ เวจกุฎีหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายสะพาน

มยฺ ภนฺเต, อิมํ, เสตุํ, มหาชนานํ, สาธารณตถาย, นิยุยาเทม, สาธุ
โน ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมสฺมि, เสตุมฺหิ, นิยุยาทิเต, สกฺขิโก โหตุ, อิหํ, เสตุทานํ,
อมฺหากํ, ทิฑฺรตุตํ, หิตาย, สุขาย, สํวตฺตตุ.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่ง
สะพานนี้ เพื่อประโยชน์ทั่วไป แก่มหาชนทั้งหลาย ขอพระสงฆ์จงเป็น
พยาน แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ในสะพานที่ข้าพเจ้าทั้งหลายได้มอบให้แล้ว
นี้ ขอเสตุทานนี้ จงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้ง
หลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

หมวดที่ ๔ ปกิณกะ

พิธีกรรมที่จะกล่าวในหมวดนี้ จะนำพิธีเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติบางประการ ในการประกอบพิธีต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วในหมวดต้น ๆ มาชี้แจงเพื่อความรู้และเพื่อเป็นทางปฏิบัติ แต่จะกล่าวเฉพาะเรื่องที่มีได้ชี้แจงไว้ข้างต้นเพียง ๕ เรื่องเท่านั้น คือ

๑. วิธีแสดงความเคารพพระ
๒. วิธีประเคนของพระ
๓. วิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย
๔. วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม
๕. วิธีกรวดน้ำ

จะได้แสดงวิธีปฏิบัติต่อไปตามลำดับ

๑. วิธีแสดงความเคารพพระ

ความมุ่งหมายของการแสดงความเคารพพระ ก็เพื่อแสดงให้ปรากฏว่า ตนมีความนับถือด้วยกายและใจจริง การแสดงให้ปรากฏนี้ ส่วนใหญ่แสดงออกทางกาย ซึ่งสื่อซึ่งถึงน้ำใจอย่างเด่นชัด พระที่ควรแก่การแสดงความเคารพ ได้แก่พระพุทธรูปหรือปูชนียวัตถุ มีพระสถูปเจดีย์ เป็นต้น ๑ พระภิกษุสามเณรผู้ทรงเพศอุคคมากกว่าตน ๑ การแสดงความเคารพต่อพระดังกล่าวนี้ จะนำมาชี้แจงในที่นี้เพียง ๓ วิธีคือ

ก. ประนมมือ

ข. ไหว้

ค. กราบ

ประนมมือ ตรงกับหลักที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “ทำอัญชลี” คือ การกระพุ่มมือทั้งสองประนม ให้ฝ่ามือทั้งสองประกบกัน นิ้วทุกนิ้ว

ของมือทั้งสองแนบชิดตรงกัน ไม่มีเหลื่อมล้ำกว่ากันหรือกางให้ห่าง ตั้ง
กระพุ่มมือที่ประนมด้วยอาการนี้ไว้ในระหว่างอก ให้ตั้งตรงขึ้น
ข้างบน มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม แนบศอกทั้งสองข้างชิดชายโครงไม่ให้
กางห่างออกไป แสดงอาการอย่างนี้ เรียกว่าประนมมือ เป็นการแสดงความ
เคารพ เวลาสวดมนต์ หรือฟังพระสวดและฟังเทศน์ เป็นต้น แสดงอย่าง
เดียวกันทั้งชายทั้งหญิง

ไหว้ ตรงกับที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “นมัสการ” คือการยกมือ
ที่ประนมแล้วตั้งกล่าวขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้มือประนมจด
หน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างนิ้ว อย่างนี้เรียกว่าไหว้ ใช้แสดง
ความเคารพพระในขณะนั่งเก้าอี้หรือยืนอยู่ ไม่ใช่นั่งราบกับพื้น แสดงอย่าง
เดียวกันทั้งชายและหญิง

กราบ ตรงกับที่เรียกในบาลีว่า “อภิวาท” คือแสดงอาการ
กราบราบลงกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ได้แก่กราบทั้งองค์ ๕ ให้หน้า
ผาก ๑ ฝ่ามือ ๒ เข่า ๒ จดพื้นเมื่อกราบอย่างนี้ ฟังนั่งคุกเข่า เป็นอันว่าเข่า
ทั้งสองจดพื้นแล้ว ฟังประนมมือไหว้ แล้วหมอบลง ทอดฝ่ามือทั้งสองที่
พื้น แหวกช่องหว่างฝ่ามือที่วางราบนั้นให้ห่างกันเล็กน้อยก้มศีรษะลงตรง
ช่องนั้น ให้หน้าผากจดพื้น ก็เป็นอันว่าฝ่ามือทั้งสอง และหน้าผากติดพื้น
ครบองค์ ๕ (พิธีกราบในสมัยก่อนไม่มีวิธีนั่งคุกเข่า ใช้วิธีนั่งกระหย่งประนม
มือ ข้อศอกตั้งอยู่บนเข่าทั้งสอง)

การกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์นี้ ชายฟังคุกเข่าตั้งฝ่าเท้าชันใช้
นิ้วเท้าเท่านั้นพยยันพื้น นั่งทับลงบนเส้นเท้าทั้งคู่ที่ชันขึ้น ผายเข่าทั้ง
สองออกเล็กน้อยให้ได้ฉากเป็นรูปสามเหลี่ยม ประนมมือ นั่งอย่างนี้เรียก
กันว่า นั่งท่าพรหม เวลากราบก็ยกมือขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลงปล่อยมือ
ให้ทอดลงกับพื้น ให้ศอกต่อกันกับเข่าตรงกันทั้งสองข้างแล้วก้มลงให้หน้า
ผากจดพื้นระหว่างฝ่ามือดังกล่าว เช่นนี้เป็นท่ากราบของชาย สำหรับหญิง
ฟังนั่งคุกเข่าราบ คือ ไม่ตั้งฝ่าเท้าชันอย่างแบบชายเหยียดฝ่าเท้าราบไปทาง
หลัง ให้ปลายเท้าทั้งสองทับกันเพียงเล็กน้อย แล้วนั่งทับลงบนฝ่าเท้าทั้ง

สองนั้นให้ราบกับพื้น ให้เข้าทั้งสองชิดกัน ประนมมือ นั่งอย่างนี้ เรียกว่า นั่งท่าเทพธิดา ขณะกราบก็ยกมือประนมนั้นขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลง ปลอ่ยมือให้ทอดลงกับพื้น ให้ข้อศอกพับทั้งสองข้างขนานเข้าพับทั้งสองไว้ ไม่ใช่ต่อเข้าอย่างแบบชาย แล้วก้มลงให้หน้าผากจดพื้นระหว่างฝ่ามือทั้งสองระว่างกะฝ่ามือให้พอดี เวลาที่ก้มลงกราบนี้ อย่าให้ก้นยกขึ้นเป็นอันขาด จึงจะงาม เช่นนี้เป็นท่ากราบพระของหญิง

๒. วิธีประเคนของพระ

การประเคนของพระ คือ การถวายของให้พระได้รับถึงมือของที่ประเคนนั้น ต้องเป็นของที่คนเดียวพอยกได้อย่างธรรมดา ไม่ใช่ของหนัก หรือใหญ่โตจนเกินไป ไม่มีวัตถุอนามาส คือ เงินทอง หรือของกะไหล่ด้วยเงินแท้หรือทองแท้ปนอยู่ด้วย เพราะเป็นของไม่เหมาะสมแก่ภาวะของพระที่จะรับได้ และถ้าเป็นของเกี้ยวของฉันทันต้องประเคนได้เฉพาะในกาล นอกกาล คือ เวลาวิกาล ตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงย่ำรุ่งวันใหม่ ไม่ควรนำมาประเคน วิธีประเคนนั้นพึงปฏิบัติ ดังนี้

- ก. พึงนำของประเคนเข้าไปให้ใกล้พระผู้รับ ประมาณ ๑ ศอก (ไม่ถึงศอกหรือไม่เกินศอกก็ใช้ได้) จะนั่งหรือยืนแล้วแต่สถานที่ที่พระนั่งอยู่นั้นอำนวย
- ข. จับของที่ประเคนด้วยมือทั้งสองก็ได้ มือเดียวก็ได้ ยกให้สูงขึ้นเล็กน้อย แล้วน้อมถวายพระซึ่งท่านจะยื่นมือทั้งสองออกมาจับ ถ้าผู้ถวายเป็นสตรี พึงวางของลงบน ผ้ากราบ ที่พระประทับอยู่ข้างหน้า เสร็จแล้วพึงไหว้หรือกราบแล้วแต่กรณี หนหนึ่ง เป็นอันเสร็จการประเคน

หลักสำคัญของการประเคนนี้ ต้องแสดงออกด้วยความเคารพ ไม่ใช่เลือกใส่ให้ หรือทิ้งให้โดยไม่เคารพ

๓. วิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย

การอาราธนาพระ ก็คือ การนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธี ต่าง ๆ ต้องทำให้เป็นกิจจะลักษณะ แต่ปางก่อนใช้อาราธนาด้วยวาจาเป็นพื้น แต่ในปัจจุบันนี้มีนิยมทำหนังสืออาราธนา ความมุ่งหมายก็เพื่อแจ้งกำหนดงานและรายการให้พระสงฆ์ทราบ หนังสืออาราธนานี้ เรียกกันว่า ฎีกานิมนต์พระ มีข้อความที่จะแสดงเป็นตัวอย่าง ดังนี้

“ขออาราธนาพระคุณเจ้า (พร้อมด้วยพระสงฆ์ในวัดนี้อีก...
รูป) เจริญพระพุทธมนต์ (หรือสวดมนต์ หรือแสดงพระธรรมเทศนา
แล้วแต่กรณี) ในงาน.....ที่บ้านเลขที่.....ตำบล.....
อำเภอ.....กำหนดวันที่.....เดือน.....
พ.ศ.....เวลา.....น.

(หากจะอาราธนาให้รับอาหารบิณฑบาต เช้า หรือ เพล ให้บอกด้วย ถ้าต้องการดักบาตรหรือปิ่นโต ก็ต้องบอกไว้ในฎีกาให้นำไปด้วย)

ถ้างานนั้นมีเรือหรือรถรับส่ง ก็ให้หมายเหตุบอกไว้ท้ายฎีกานั้น เพื่อพระจะได้ทราบล่วงหน้า การวางฎีกานิมนต์พระนี้ ถ้าเป็นพระวัดเดียวกัน ไม่ต้องทำฎีกานิมนต์เป็นรายองค์ก็ได้ เป็นแต่ระบุจำนวนพระหรือ รายชื่อพระ ที่ต้องการให้ทางวัดจัดนิมนต์ต่อให้ก็ได้

แต่ในการถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ที่นิมนต์มา ประกอบพิธีต่าง ๆ ก็มีนิยมถวายค่าจตุปัจจัยเป็นพิเศษจากไทยธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วยในการถวายค่าจตุปัจจัยนี้ นิยมทำใบปวารณาถวาย คือ ถวายด้วยใบปวารณา ความมุ่งหมายก็เพื่อสงเคราะห์ให้ภิกษุได้รับค่าจตุปัจจัยนั้นโดยชอบด้วยวินัย ใบปวารณานี้ มีแบบนิยมเป็นฉบับดังนี้

“ขอถวายจตุปัจจัยอันควรแก่สมณบริโภกแด่พระคุณเจ้าเป็นมูลค่า.....บาท.....สต. หากพระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งใดอันควรแก่สมณบริโภกแล้ว ขอได้โปรดเรียกร้องจาก กัปปิยการก ผู้ปฏิบัติของพระคุณเจ้า เทอญ”

ใบปวารณานี้ นิยมกลัดติดกับผ้าที่ทอดในงานอวมงคล หรือ ถวายเฉพาะใบ หรือไม่กี่ใส่ซองแล้วรวมถวายไปกับเครื่องไทยธรรมใน ทุก ๆ งาน ส่วนเงินค่าจตุปัจจัยนั้นมอบไปกับกัปปิยการก คือศิษย์ผู้มากับ พระนั้น

๔. วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร

อาราธนาธรรม

การอาราธนา คือ การเชื่อเชิญพระสงฆ์ในพิธีให้ให้ศีล ให้สวด พระปริตร หรือให้แสดงธรรม เป็นธรรมเนียมมีมาแต่ดั้งเดิมที่จะต้อง อาราธนา ก่อน พระสงฆ์จึงจะประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ และการอาราธนาที่ดี เป็นธรรมเนียมกันมากก็มี ๓ กรณีนี้เท่านั้น

วิธีอาราธนา นิยมกันว่า ถ้าพระสงฆ์นั่งบนอาสนะยกสูงเจ้าภาพ และแขกนั่งเก้าอี้ ผู้อาราธนาเข้าไปยืนระหว่างเจ้าภาพกับแถวพระสงฆ์ ตรงกับรูปที่ ๓ หรือที่ ๔ ห่างแถวพระสงฆ์พอสมควรหันหน้าไปทางโต๊ะที่ บูชา ประนมมือไหว้พระพุทธรูปก่อน แล้วขึ้นประนมมือนั่งตัวตรง กล่าว คำอาราธนาตามแบบที่ต้องการถ้าพระสงฆ์นั่งอาสนะต่ำธรรมดา เจ้าภาพ และแขกก็นั่งกับพื้น ผู้อาราธนาต้องเข้าไปนั่งคุกเข่าต่อหน้าแถวพระสงฆ์ ตรงหัวหน้า กราบพระที่โต๊ะบูชา ๓ ครั้งก่อน แล้วประนมมือนั่ง ตัวตรง กล่าวคำอาราธนาที่ต้องการตามแบบ คือ

พิธีสวดมนต์เย็น อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร

พิธีเลี้ยงพระ อาราธนาศีล

พิธีถวายทานทุกอย่าง อาราธนาศีล

พิธีเทศน์ ถ้าเทศน์ต่อจากสวดมนต์ ตอนสวดมนต์ไม่ต้องอาราธนาศีล เริ่มต้นด้วยอาราธนาพระปริตร แล้วอาราธนาศีล ตอนพระขึ้นเทศน์ รับศีล แล้วอาราธนาธรรมต่อ แต่ถ้าสวดมนต์กับเทศน์ไม่ได้ต่อเนื่องกัน ถือว่าเป็น คนละพิธี ตอนสวดมนต์ก็อาราธนาตามแบบพิธีสวดมนต์เย็นที่กล่าวแล้ว ตอนเทศน์ก็เริ่มต้นด้วยอาราธนาศีลก่อน จบรับศีลแล้วจึงอาราธนาธรรม

พิธีสวดศพต่าง ๆ เช่น สวดแจ้ง สวดพระอภิธรรมเป็นต้น ถ้าไม่มีพิธี อื่นนำหน้า ให้อาราธนาศีลก่อน ถ้ามีพิธีอื่นนำหน้าแล้วไม่ต้องอาราธนาศีล

คำอาราธนาศีล ๕ ในพิธีการ

มยฺ ภนฺเต
 วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณตฺถาย
 ติสฺรเณน สห
 ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
 ทุตฺติยมฺปิ.....
 ตตฺติยมฺปิ.....

คำอาราธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏฺิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพทฺฤกฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏฺิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพภยวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏฺิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพโรคฺวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ ฯ

คำอาราธนาธรรม

พุทฺธมา จ โลกาธิปติ สหฺมปติ
 กตฺถอญฺชลี อนฺนธีวรํ อยาจถ
 สนฺตติธ สตฺตาปฺปฺรชกฺขชาติกา
 เทเสตฺถ ธมฺมํ อนฺนํ กมฺปิํ ปชฺ ฯ

๕. วิธีกรวดน้ำ

เมื่อจะกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญ ต้องคำนึงถึงประเพณีที่มีมา แต่โบราณกาลด้วย วิธีนิยมทำกันดังนี้ คือ เริ่มต้นเตรียมน้ำสะอาดใส่ภาชนะไว้พอสมควร จะเป็นกรณีที่ ขวดเล็ก แก้วน้ำ หรือขัน อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ พอพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ยถา.... ก็เริ่มกรวดน้ำ โดยตั้งใจนึกอุทิศส่วนบุญ มือขวาจับภาชนะน้ำริน ใช้มือซ้ายประคอง แล้วว่าบทกรวดน้ำในใจไปจนจบ การหลั่งน้ำกรวด ถ้าเป็นพื้นดินควรหลั่งลงในที่สะอาดหมดจด ถ้าอยู่บนเรือนหรือสถานที่ที่ไม่ใช่พื้นดิน ต้องหาภาชนะอื่นที่สมควร เช่น ถาดหรือขันเป็นต้น รองน้ำกรวดไว้ เสร็จแล้วจึงนำไปเทลงดินตรงที่สะอาด อย่าใช้กระโถนหรือภาชนะสกปรกรองเป็นอันขาด เพราะน้ำที่กรวดเป็นสักขีพยานในการทำบุญของตนว่าทำด้วยใจสะอาดจริง ๆ

คำกรวดน้ำที่นิยมว่ากันในเวลากรวดทั่ว ๆ ไป มีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบสั้น แบบย่อ และแบบยาว ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น ดังนี้

คำกรวดน้ำแบบสั้น

(เป็นคำอุทิศของพระเจ้าพิมพิสาร)

อิหฺม เม ฌาติโน โทตุ (ว่า ๓ จบ)

หากจะเต็มพุทธภาษิตต่อว่า “สุขิตา โทนตุ ฌาตโย” ก็ได้

คำแปล

ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด

(ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เถิด)

คำกรวดน้ำแบบย่อ เรียกคาถาโลภวิชัย

ยงฺกิญฺจิ กุสลํ กมฺมํ
กาเยน วาจาเมนสา
เย สตุตา สณฺณิโน อตุถิ
กตํ ปุณฺณผลํ มยุหํ
เย ตํ กตํ สุวิทิตํ
เย จ ตตุถ น ชานนฺติ
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตุตา
มนุญฺญํ โภชนํ สพฺเพ

กตฺตพฺพํ กิริยํ มม
ติทฺเธ สุกตํ กตํ
เย จ สตุตา อสณฺณิโน
สพฺเพ ภาคิ ภวนฺตุ เต
ทินฺนํ ปุณฺณผลํ มยา
เทวา คนฺดฺวา นิเวทยุ
ชีวนฺดาหารเหตุกา
ลภนฺตุ มม เจตสา.

คำแปล

กุศลกรรมซึ่งเป็นกิริยาควรทำอันหนึ่งด้วยกายวาจาใจ อันจะเป็นเหตุนำไปให้เกิดในสวรรค์ชั้นไตรทศเทพ ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ขอสัตว์ซึ่งมีสัญญาและไม่มีสัญญาทุกหมู่เหล่า จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วนั้น เหล่าสัตว์ที่รู้ผลบุญอันที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอจงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้าอุทิศให้ ในบรรดาสรรพสัตว์จำพวกใดไม่รู้ข้าวจึงบุญที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอเทพยดาทั้งหลายจงนำไปบอกแก่สัตว์จำพวกนั้น ขอสัตว์ทุกหมู่ในชีวลोकซึ่งเสพอาหารเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ จงได้เสวยซึ่งโภชนะอันพึงใจ ด้วยอำนาจเจตนาอุทิศของข้าพเจ้านี้เถิด ฯ

คำกรวดน้ำแบบยาว เป็นคาถาของเก่า

อิมินา ปุณฺณกมฺเมน
อาจริยูปการา จ

อุปชฌายา คุณุตฺตรา
มาตา ปิตา จ ญาติกา (ปียา มม)

สุริโย จันทิมา ราชา
 พุรหมมารา จ อินฺทา จ
 ยโม มิตฺตา มนุสฺสา จ
 สพฺเพ สดฺดา สุขี โทณฺตุ
 สุขญฺจ ติวริํ เทนฺตุ
 อิมินา ปุณฺณกมุเมน
 ขิปฺปาหํ สุลภ เจว
 เย สนฺตานเ หินา ธมฺมา
 นสฺสนฺตุ สพฺพทาเยว
 อชฺจุจิตฺตํ สติปญฺญา
 มารา ลภนฺตุ โนกาฬํ
 พุทฺธาธิปวโร นาโถ
 นาโถ ปจฺเจกพุทฺโธ จ
 เตโสตฺตมานุภาเวน

คุณวนฺตา นราปี จ
 โลกปาลา จ เทวตา
 มชฺฌตฺตา เวริกาปี จ
 ปุณฺณานิ ปกตานิ เม
 ขิปฺปี ปาเปถ โวมตํ
 อิมินา อุทฺติเสน จ
 ตณฺहुปาทานเจทนํ
 ยาว นิพฺพานโต มมํ
 ยตฺถ ชาโต ภเว ภเว
 สลฺเลโข วิริยมุทินา
 กาทุญฺจ วิริเยสฺส เม
 ธมฺโม นาโถ วรุตฺตโม
 สจฺจโม นาโถตฺตโร มมํ
 มาโรกาฬํ ลภนฺตุ มา.

คำแปล

ด้วยผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำนี้ ขอพระอุปัชฌาย์ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล อีกทั้งอาจารย์ผู้ได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา ทั้งมารดาบิดาและคณาญาติทั้งสิ้น ตลอดจนพระอาทิตย์พระจันทร์ และพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในเอกเทศแห่งเมทนีดลและนรชนผู้มีคุณงามความดีทั้งหลายทุกถิ่นฐาน อีกทั้งมหาพรหมกับหมู่มารและท้าวแม่จวนเทวราช ทั้งเทพเจ้าผู้รักษารักษาโลกทั้งสี่ทิศ และพญายมราชอีกมวลมิตรสหาย ทั้งผู้ชวนชวาวางตนเป็นกลาง และผู้เป็นศัตรูของข้าพเจ้าทุก ๆ เหล่าจงมีความเกษมสุขนิราศภัย ขอบุญที่ข้าพเจ้ากระทำไว้ด้วยไตรทวาร จงบันดาลให้สำเร็จไตรพิรุณ ถึงความเกษมปราศจากทุกข์ คือ พระอมตมหานฤพานโดย

พลัน อีกโสดหนึ่งนั้น ด้วยบุญกรรมนี้และอุทิศเจตนานี้ ขอให้ข้าพเจ้าบรรลु
 ทันทที่ซึ่งการตัดขาดคัณหาอุปาทาน ธรรมอันชั่วในสันดานจงพินาศ
 ไปหมด จนตราบเท่าถึงนิพพานสิ้นกาลทุกเมื่อเทียว แม้ว่าข้าพเจ้ายังจะต้อง
 เทียวไปเกิดในภพใด ๆ ก็ขอให้มิจิตชื้อตรงดำรงสติปัญญาไวชาญ
 ฉลาด ให้มีความเพียรกล้าสามารถขัดเกลากิเลสให้สูญหาย ขอห่มุมารเหล่าร้าย
 อย่าได้กล้ากรายสบโอกาส เพื่อทำให้ข้าพเจ้าพินาศคลายความเพียรได้
 อนึ่งไฉริ์ พระพุทธเจ้าผู้เป็นที่พึ่งอันยิ่งอย่างประเสริฐ พระธรรมเป็นที่พึ่ง
 อันล้ำเลิศยิ่งประมาณ พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันไพศาล และพระสงฆ์
 เป็นที่พึ่งอันอุดมยิ่งประมาณของข้าพเจ้านี้ ด้วยอนุภาพอันอุดมดีพิเศษสูง
 สุดของพระรัตนตรัยขออย่าให้ห่มุมารได้โอกาสทุกเมื่อไป เทอญ ฯ

นอกจากคำกรวดน้ำทั้ง ๓ แบบตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคำกรวด
 น้ำอีกแบบหนึ่ง เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ เรียก ปัตติทานคาถา
 ดังนี้

บุญสุสัทธานิ กตสฺส	ยานญฺญานิ กตานิ เม
เตสญฺจ ภาคิโน โทณฺตุ	สตุตตานนฺตาปุปฺผาณกา
เย ปิยา คุณวณฺดา จ	มยฺหํ มาตาปิตาทโย
ทิฏฺฐา เม จาปฺยทิฏฺฐา วา	อญฺเณ มชฺฌตฺตเวรีโน
สตุตฺตา ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมิ	เตภุมฺมา จตุโยนิกา
ปญฺเจกจตุโวการา	สัสนฺตา ภวากเว
ณาดํ เย ปตฺติทานมฺเม	อนฺโมทณฺตุ เต สยํ
เย จิมํ นปฺปชานนฺติ	เทวา เตสํ นิเวทฺย
มยา ทินฺนํ ปุณฺณํ	อนฺโมทณฺตุนา
สพฺเพ สตุตฺตา สทา โทณฺตุ	อเวรา สุขชีรีโน
เขมปฺปทญฺจ ปปฺโปณฺตุ	เตสาสา ลีลฺลตํ สุภา.

คำแปล

สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ
อันข้าพเจ้าทำแล้ว ณ บัดนี้ด้วย แห่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าทำแล้ว
ด้วย เหล่าใดเป็นที่รักและมีคุณ มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น เหล่าที่
ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือแม้ที่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นแล้วเหล่าอื่นที่เป็นผู้มีมรรยัสถ์
เป็นปานกลางและเป็นผู้มีเวร สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลกเป็นไปในภูมิ
สาม เป็นไปในกำเนิดสี่ มีชั้นห้า มีชั้นหนึ่ง มีชั้นสี่ท่องเที่ยวอยู่ใน
ภพน้อย และภพใหญ่ ความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้าอันสัตว์ทั้งหลายเหล่าใดรู้
แล้ว สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด ส่วนสัตว์ทั้งหลายเหล่าใด
ยังไม่รู้ซึ่งความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้ ขอเทพยดาทั้งหลาย ฟังบอกแก่
สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้รู้ (แล้วอนุโมทนา) เพราะเหตุคืออนุโมทนา
ซึ่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้ให้แล้ว ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มี
เวร เป็นผู้ดำรงชีพโดยสุขทุกเมื่อเถิด จงถึงซึ่งบทอันเกษม คือพระ
นิพพาน ขอความปรารถนาที่ดั่งามของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น
จงสำเร็จเถิด ฯ

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา

๑๑๔/๑๑๖ ปากซอยบ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง ป้อมปราบ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

นายปทุม ศิวานวล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๒๓๓๕๑, ๒๒๓๕๕๔